

BARTŁOMIEJ SZYPROWSKI

Kpt. rez. Władysław Józef Sieroszewski
„Paweł”, „Sabała”
(30 grudnia 1900 – 13 sierpnia 1996 roku)

Władysław Józef Sieroszewski był postacią nietuzinkową, która w swojej działalności kierowała się zasadami pracy dla dobra państwa, honoru i wolności. W swoim bogatym życiu działał w strukturach harcerstwa; był żołnierzem wojny polsko-bolszewickiej i II wojny światowej; udzielał się jako społecznik oraz był wybitnym przedstawicielem warszawskiego środowiska prawniczego. Jego lata młodości upłynęły w okresie, kiedy Polacy dążyli do odzyskania niepodległości, a później kształtowali ustrój i formę nowego państwa. Jak się wydaje, działania Sieroszewskiego były wynikiem ukształtowania charakteru pod wpływem ojca¹, a także odwiedzających jego dom rodzinny osób z kręgów polityki i kultury, z którymi miał możliwość obcować. Władysław Józef Sieroszewski urodził się 30 grudnia 1900 r. w Warszawie. Był synem Wacława Sieroszewskiego i Stefanii z d. Mianowskiej². Był najstarszy z trójki rodzeństwa, miał braci Stanisława (ur. 1902 r.) i Kazimierza (ur. 1904 r.)³. Jego ojciec Wacław Sieroszewski (1858–1945)

¹ A. Sieroszewski, *Wacław Sieroszewski w kręgu rodziny i przyjaciół* [w:] *Wacław Sieroszewski zesłaniec – etnograf – literat – polityk*, red. A. Kuczyński, M. Marczyk, Wrocław 2011, s. 24.

² Okręgowa Rada Adwokacka w Warszawie (dalej ORA), sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego. Życiorys, b.d, b.p.; Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego w Warszawie (dalej AUW), sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Świadectwo urodzenia nr 1134/1901, 2 IX 1915 r., b.p.; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Początek”, b.d., s. 1–17, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej; W. Szyszkowski, *Adwokat Władysław Sieroszewski (1900–1996)*, „Palestra” 1996, nr 11–12, s. 234.

³ A. Sieroszewski, *Wacława Sieroszewskiego żywot niespokojny*, Warszawa 2015, s. 194; A. Lam, *Wacław Kajetan Sieroszewski* [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXXVII, red. nac. H. Markiewicz, Warszawa 1996, s. 350; W. Szyszkowski, *Władysław Sieroszewski „Sabała”*, „Gazeta Wyborcza”, 12 IX 1996 r., s. 14.

był powieściopisarzem, publicystą, podróżnikiem, etnografem i badaczem Syberii. Od 1878 r. do 1897 r. był więźniem caratu i zesłańcem syberyjskim; od 1915 r. służył w 2 Kompanii Kadrowej 1 Pułku Ułanów Legionów Polskich, a także był prezesem Stronnictwa Niezawisłości Narodowej (1917). W 1918 r. został ministrem propagandy i prasy w Tymczasowym Rządzie Ludowym Republiki Polskiej w Lublinie. Był prezesem Związku Strzeleckiego (1919–1921); członkiem Kapituły Orderu Odrodzenia Polski (1927–1936); prezesem Związku Zawodowego Literatów Polskich (1927–1936); prezesem Polskiej Akademii Literatury (1933–1939); senatorem RP (1935–1938). Jego postaci poświęcono pomnik w Jakucku oraz tablicę pamiątkową na fasadzie budynku przy ul. Górnośląskiej 16 w Warszawie, gdzie mieszkał przed i po wojnie, a wraz z nim Władysław Sieroszewski⁴. Stefania Sieroszevska w 1913 r. ukończyła Wydział Literatury Francuskiej na Sorbonie, zaś w latach 1916–1936 była nauczycielką języka francuskiego w gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie. 25 lipca 1933 r. została odznaczona Medalem Niepodległości⁵. Zmarła 17 stycznia 1942 r.⁶

W latach 1906–1910 Władysław Sieroszewski przebywał z rodzicami w Zakopanem, gdzie jego rodzina osiadła po wyjeździe z Warszawy, jednak zimą 1907 r. i wiosną 1908 r. wyjechał na jakiś czas z matką do Warszawy. W Zakopanem Sieroszewscy kilkakrotnie zmieniali miejsca zakwaterowania, mieszkając: w willi „Chochlik”; domu przy ul. Przecznicy 19; domu Szymona Tatara przy ul. Kasprowicza 60 oraz w willi „Marysin” przy Krupówkach 97. Prowadzili dom otwarty, w którym bywało wiele wybitnych osób z ówczesnych elit intelektualno-politycznych, m.in. Stanisław Witkiewicz, Kazimierz Przerwa-Tetmajer, Ignacy Daszyński, Stefan Żeromski, Walery Sławek i Józef Piłsudski. Władysław Sieroszewski odbywał częste wycieczki w góry, które prawdopodobnie tak zachwyciły późniejszego konspiratora, że na ich pamiątkę przybrał konspiracyjny pseudonim „Sabała”⁷. Latem 1910 r. Wacław Sieroszewski

⁴ Komunikat Tymczasowego Rządu Republiki Polskiej nr 92, 7 XI 1918 r., A. Ajnenkiel, *Przyczynek do działalności Tymczasowego Rządu Ludowego Republiki Polskiej w Lublinie*, „Rocznik Lubelski” 1960, nr 3, s. 188; A. Lam, *Sieroszewski...*, s. 345–351; A. Sieroszewski, *Wacława Sieroszewskiego żywot...*; *idem*, *Wacław Sieroszewski w kręgu rodziny...*, s. 39; T. Skrzyński, *Wacław Sieroszewski w Paryżu (1910–1941)* [w:] *Wacław Sieroszewski zesłaniec...*, s. 60; W. Szyszkowski, *Władysław...*, s. 14.

⁵ Centralne Archiwum Wojskowe Wojskowego Biura Historycznego im. gen. broni Kazimierza Sosnkowskiego (dalej CAW), Zarządzenie prezydenta RP z 25 VII 1933 r., Stefania Sieroszevska MN, 25 VII 1933 r., (M.P. 1933, nr 171, poz. 208), b.p.

⁶ *Księga pamiątkowa gimnazjum im. Mikołaja Reja utrzymywanego przez Zbór Ewangelicko-Augsburski w Warszawie 1906–1926*, Warszawa 1927, s. 34, 39; A. Sieroszewski, *Wacław Sieroszewski w kręgu rodziny...*, s. 21; *idem*, *Wacława Sieroszewskiego żywot...*, s. 208, 273; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Początek...”, s. 2.

⁷ W. Szyszkowski, *Władysław...*, s. 14.

zdecydował o wyjeździe do Paryża, gdzie m.in. miał zamiar stworzyć synom najlepsze możliwości edukacyjne w „dobrych francuskich szkołach”, uchodzących wówczas za bardziej liberalne i nowocześniejsze. Jako pierwsza, w połowie września 1910 r., do Paryża wyjechała Stefania Sieroszewska, aby znaleźć mieszkanie i odpowiednią szkołę dla synów. Pozostali członkowie rodziny dotarli do Paryża pod koniec września 1910 r. Zamieszkali w XIV Dzielnicy przy ul. Ernest Cresson 22, a następnie przy tej samej ulicy pod nr 12. Ich mieszkanie ponownie stało się miejscem spotkań Polaków przebywających w Paryżu i odwiedzali je m.in. Marian Kukiel, Marceli Handelsman, Kazimierz Sosnkowski, a także rodziny Żeromskich i Strugów. W stolicy Francji Władysław Sieroszewski uczęszczał do Liceum Montaigne’a przy ul. Auguste Comte 17, które kształciło dzieci w wieku od pięciu lat do wieku maturalnego. W toku edukacji był wyróżniany za postępy w nauce. Za namową ojca, będącego zwolennikiem idei skautingu Roberta Baden-Powella, Władysław Sieroszewski wraz z kilkoma kolegami weszli w skład „polskiego zastępu skautów”, uprawiając sport, turystykę i poznając historyczne fortyfikacje. W Paryżu rodzina Sieroszewskich przebywała do zakończenia roku szkolnego w czerwcu 1914 r. Władysław Sieroszewski ukończył w liceum cztery klasy, uzyskując m.in. biegłą znajomość języka francuskiego⁸. W sierpniu 1914 r. wrócił z braćmi do Warszawy, zaś rodzice wyjechali do Krakowa. Przez pewien czas mieszkał z matką i braćmi w Konstancinie. Od sierpnia 1915 r. mieszkał w Warszawie przy ul. Marszałkowskiej 33/13, a w końcu przy ul. Górnośląskiej 16/6⁹. Ich dom „stał się prawdziwym ośrodkiem życia politycznego tzw. kół niepodległościowych, skupiających się wokół I Brygady”. Bywali w nim m.in. Kazimierz Sosnkowski, Edward Rydz-Śmigły, Juliusz Kaden-Bandrowski, Józef Haller, a także politycy niezwiązani z wojskiem¹⁰. We wrześniu 1915 r. został, bez zdawania egzaminu wstępnego, przyjęty do V klasy Ośmioklasowego Gimnazjum im. Mikołaja Reja w Warszawie prowadzonego przez Zbór Ewangelicko-Augsburski¹¹. Od tego czasu

⁸ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Świadcetwo dojrzałości Ośmioklasowego Gimnazjum im. M. Reja w Warszawie, 18 VI 1919 r., k. 3; W. Szyszkowski, *Władysław...*, s. 14.

⁹ W. Sieroszewski, *Krąg wokół Komendanta*, „Karta” 2009, nr 58, s. 9. W mieszkaniu przy ul. Górnośląskiej Władysław Sieroszewski mieszkał co najmniej do grudnia 1966 r.; zob. ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego. Pismo do Władysława Sieroszewskiego, 10 XII 1966 r., b.p.

¹⁰ W. Sieroszewski, *Krąg...*, s. 10–12.

¹¹ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Świadcetwo dojrzałości Ośmioklasowego Gimnazjum im. M. Reja w Warszawie, 18 VI 1919 r., k. 3; AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, *Życiorys W[ładysława] Sieroszewskiego*, 16 IX 1919 r., k. 3a; A. Sieroszewski, *Wacław Sieroszewski w kręgu rodziny...*, s. 32; T. Skrzyński, *Wacław Sieroszewski...*, s. 45–46, 59–60; *Listy W. Sieroszewskiego do G. Daniłowskiego z 27 V 1911 r. i 15 XII 1911 r.* [w:] *Bojownicy polskiej sprawy. Wacław Sieroszewski i Gustaw Daniłowski wobec myśli i czynu Józefa Piłsudskiego*, oprac. G. Legutko,

należał do 8 drużyny harcerskiej im. Kazimierza Pułaskiego przy tym gimnazjum, która powstała w 1914 r. Od 1918 r. był jej drużynowym¹². W szkole wielką indywidualnością był wykładowca łaciny Tadeusz Kotarbiński¹³. Władysław Sieroszewski wspominał: „wykłady jego nie ograniczały się jedynie do gramatyki oraz poprawnego przekładu klasyków rzymskich, ale obejmowały cały świat kultury i filozofii antycznej. Był szczerym przyjacielem młodzieży, której sprawami się interesował i na którą miał duży wpływ. Słuchałem jego wykładów z wielkim zainteresowaniem, zwłaszcza gdy odbiegał od ścisłego przedmiotu i rozważał wraz z nami szersze zagadnienia. [...] Miał duży wpływ na formowanie się mego światopoglądu i przez całe życie zachowałem mu za to wdzięczność”¹⁴.

11 listopada 1918 r. Władysław Sieroszewski, na wieść o podpisaniu zawieszenia broni, przyłączył się do rozbrajania żołnierzy niemieckich. Zdarzenie miało miejsce podczas podróży pociągiem. Wspominał: „W pierwszym przedziale [...] tylko kilku Niemców miało karabiny. Oddali je wszyscy bez oporu. W miarę jak szliśmy wzdłuż pociągu gromadka nasza powiększała się, gdyż przyłączali się jadący do pracy robotnicy i uczniowie. Niemcy wszędzie dawali się rozbrajać bez sprzeciwu. Wreszcie przyszła kolej na wagon «oficerski». Obawialiśmy się, że możemy natrafić na opór. [...] [niepotrzebnie, bowiem] jeden tylko major zrobił gest sięgnięcia do kabury pistoletu, ale zdzielony mocno kolbą «po łapie» dał spokój. Rozbrojonych [...] pozamykali w przedziałach, a przy każdym postawiliśmy [...] wartownika. Po minięciu przystanku Wawer pociąg zatrzymał się. [...] Tu kazaliśmy oficerom niemieckim wysiąść i odbyć dalszą drogę piechotą”¹⁵.

I. Sadowska, Kielce 2007, s. 106–107; A. Sieroszewski, *Władysław Sieroszewskiego żywot...*, s. 174, 181–188, 192–198, 203–205, 208–209, 213, 222, 237, 245–246, 273. Według Władysława Sieroszewskiego przyjęcie do szkoły bez egzaminów nastąpiło po rozmowie jego matki z dyrektorem gimnazjum Julianem Machlejdem; zob. W. Sieroszewski, *Krag...*, s. 9.

¹² CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Ankieta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, 7 II 1938 r. b.p.; AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Życiorys, 16 IX 1919 r., k. 3a; *Księga pamiątkowa...*, s. 111.

¹³ Prof. Tadeusz Marian Kotarbiński (1886–1981), filozof, logik i etyk, nauczyciel i pedagog; studiował filozofię i filologię klasyczną na uniwersytecie we Lwowie, gdzie uzyskał stopień doktora (1912); nauczyciel w Ośmioklasowym Gimnazjum im. M. Reja w Warszawie; wykładowca filozofii na Uniwersytecie Warszawskim; profesor nadzwyczajny (1919); dziekan Wydziału Humanistycznego Uniwersytetu Warszawskiego (1929); członek Towarzystwa Naukowego Warszawskiego (1929–1951), przewodniczący Polskiego Towarzystwa Filozoficznego (1927–1975); zob. J. Woleński, *Kotarbiński*, Warszawa 1990, s. 8–9; M.B. Jakubiak, *Tadeusz Kotarbiński – filozof, nauczyciel, poeta*, Warszawa 1987, s. 32, 34–35.

¹⁴ W. Sieroszewski, *Krag...*, s. 9–10.

¹⁵ *Ibidem*, s. 29.

18 czerwca 1919 r. Władysław Sieroszewski ukończył gimnazjum i uzyskał świadectwo dojrzałości¹⁶. 16 września 1919 r. złożył podanie o przyjęcie na Wydział Prawny Uniwersytetu Warszawskiego¹⁷. Został przyjęty na studia 10 grudnia 1919 r. i oznaczony wpisem nr 6467¹⁸. W czasie studiów, przerwanych czasowo z powodu wojny polsko-bolszewickiej, był członkiem Towarzystwa „Bratnia Pomoc” Studentów Uniwersytetu Warszawskiego i Koła Prawników Studentów Uniwersytetu Warszawskiego¹⁹. Jak się wydaje, wpływ na jego światopogląd i późniejsze stosowanie prawa mieli m.in. prof. Tadeusz Kotarbiński, prof. Leon Petrażycki²⁰ i prof. Marcei Handelsman²¹,

¹⁶ A UW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Świadectwo dojrzałości Ośmioklasowego Gimnazjum im. M. Reja w Warszawie, 18 VI 1919 r., k. 3–4; A UW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Życiorys, 16 IX 1919 r., k. 3a; *Księga pamiątkowa...*, s. 208.

¹⁷ A UW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Podanie Władysława Sieroszewskiego, 16 IX 1919 r., k. 3. Wspominając okoliczności wyboru kierunku studiów, Sieroszewski wskazywał, że dokumenty złożył w październiku 1919 r.; zob. W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wielka wyprawa”, b.d., s. 4, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹⁸ A UW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Indeks studenta Władysława Sieroszewskiego, b.d., k. 14.

¹⁹ A UW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Zaświadczenie nr L 1823 Towarzystwa Bratnia Pomoc Studentów Uniwersytetu Warszawskiego, 15 XII 1924 r., k. 13; Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego. Zaświadczenie Koła Prawników Studentów Uniwersytetu Warszawskiego, 16 XII 1924 r., k. 14.

²⁰ Prof. Leon Petrażycki (1867–1931), studiował prawo na uniwersytetach w Kijowie, Petersburgu, Berlinie, Heidelbergu, Londynie i Paryżu; doktor praw (1897); profesor nadzwyczajny (1898); profesor zwyczajny (1901); od 1912 r. członek Akademii Umiejętności w Krakowie, zaś od 1918 r. członek Polskiej Akademii Umiejętności. Był członkiem Akademii Prawa Porównawczego w Hadze i wiceprezesem Międzynarodowego Instytutu Socjologicznego; kierownik katedry socjologii prawa na Wydziale Prawa Uniwersytetu Warszawskiego (1919); autor wielu publikacji z zakresu socjologii prawa, m.in. *O ideale społecznym i odrodzeniu prawa naturalnego*, Warszawa 1925; *O pobudkach postępowania i o istocie moralności i prawa*, Warszawa 1924; *Wstęp do nauki prawa i moralności. Podstawy psychologii emocjonalnej*, Warszawa 1930; zob. M. Kik, *Leona Petrażyckiego filozofia prawa*, „Czasopismo filozoficzne” 2006, nr 1, s. 53; S. Tochowicz, *Psychologiczna teoria prawa Leona Petrażyckiego*, „Zeszyty Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy. Studia Psychologiczne” 1990, z. 7, s. 87; J. Kowalski, *Psychologiczna teoria prawa i państwa Leona Petrażyckiego*, Warszawa 1963, s. 8–11.

²¹ Prof. Marcei Handelsman (1882–1945), studiował prawo na Uniwersytecie Warszawskim i historię na uniwersytetach w Berlinie, Paryżu i Zurychu; doktor historii (1909); profesor zwyczajny (1919); członek Polskiej Akademii Umiejętności oraz francuskiej Akademii Nauk Moralnych i Politycznych; redaktor „Przeglądu Historycznego” (1918–1939); dyrektor Archiwum Akt Dawnych w Warszawie (1918–1919); zob. P. Węcowski, *Marcei Handelsman (1882–1945) [w:] M. Handelsman, Historia, oprac. P. Węcowski*, Warszawa 2010, s. 336–341.

na wykłady których uczęszczał²². 10 grudnia 1924 r. ukończył studia i 18 grudnia 1924 r. uzyskał dyplom oraz tytuł magistra prawa²³.

17 października 1919 r. Sieroszewski wraz z grupą harcerzy, na polecenie Inspektoratu I Okręgu ZHP, wyjechał do obozu Ambronay we Francji. Ich celem było otrzymanie i eskortowanie samochodów z materiałami wojskowymi do kraju. Grupą złożoną z około 40 harcerzy dowodził Stanisław Rudnicki²⁴, a jego zastępcą był Tadeusz Maresch. W jej skład, oprócz Sieroszewskiego, wchodził m.in.: Wiktor Danielewicz²⁵, Edward Freyer, Czesław Hopp, Stanisław Linowski, Zbigniew Lutosławski, Czesław Łachowski, Stanisław Niewiadomski, Tadeusz Pieczarkowski i Tadeusz Pisarzewski. Przed wyjazdem Sieroszewski uzyskał wizy tranzytowe dla harcerzy oraz utrzymywał, z uwagi na biegłą znajomość języka francuskiego, kontakt z francuską misją wojskową w Warszawie. Grupa harcerzy została wydelegowana na miesiąc w porozumieniu z Sekcją Samochodową Ministerstwa Spraw Wojskowych²⁶. Z Warszawy wyjechali pociągiem, który przez Austrię i Włochy dotarł do Francji. W oczekiwaniu na załadunek i przygotowanie transportu do Polski, co miało nastąpić w ciągu kilku tygodni, wyruszyli do Paryża, gdzie odwiedzili Polską Misję Wojskową z gen. Tadeuszem Rozwadowskim oraz Delegację Pokojową z Romanem Dmowskim. Następnie w listopadzie 1919 r. udali się z wizytą do twórcy skautingu Roberta Baden-Powella do Londynu. Delegaci wzięli udział w paradzie skautów w Londynie, nawiązali

²² W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem a uniwersytetem”, b.d., s. 50, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

²³ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Duplikat dyplomu nr 688 ukończenia Wydziału Prawa Uniwersytetu Warszawskiego, 8 III 1950 r., k. 3; Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Zaświadczenie Archiwum Uniwersytetu Warszawskiego nr AUW-772.630, 1 XII 1992 r.; ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Życiorys, b.d., b.p.; CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Odpis zaświadczenia nr 688 o ukończeniu wyższych studiów, 18 XII 1924 r., b.p. W teczce osobowej WP 6467 studenta Sieroszewskiego brak oryginału dyplomu ukończenia studiów, znajduje się tam jedynie jego duplikat.

²⁴ Hm. Stanisław Wojciech Rudnicki (1896–1962), por. WP, prawnik, członek Naczelnej Komendy Skautowej w Warszawie i hufcowy I Hufca w Warszawie (1914–1916); przewodniczący Rady Hufcowych w Warszawie (1916–1917); członek Komendy Naczelnej ZHP (1917–1918); zob. S. Puchała, *Poczet harcmistrzów i harcmistrzów*, t. II, Warszawa 2014, s. 433.

²⁵ Wiktor Danielewicz, późniejszy sędzia Wojskowych Sądów Specjalnych (dalej WSS), drużynowy 10 Warszawskiej Drużyny Harcerskiej im. Stefana Batorego w latach 1919–1921; zob. S. Puchała, *Poczet...*, t. I, s. 265; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wielka wyprawa...”, s. 18.

²⁶ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Zaświadczenie Komendy I A Okręgu ZHP m. st. Warszawy, 17 X 1919 r., k. 2; W. Błażejowski, *Historia harcerstwa polskiego. Zarys ogólny*, Warszawa 1935, s. 176; *idem*, *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910–1939)*, Warszawa 1985, s. 148; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wielka wyprawa...”, s. 2–9, 18.

kontakt z komisarzem międzynarodowym Kwatery Skautowej w Londynie, a za jej pośrednictwem otrzymali zaproszenie na Międzynarodowy Zlot Harcerstwa w Londynie. 11 listopada 1919 r. harcerze powrócili do Francji. 24 listopada 1919 r. Sieroszewski wraz z pozostałymi członkami eskorty wyjechali pociągiem, który przewoził samochody ciężarowe i sprzęt wojskowy, po który przyjechali do kraju. Jak wspominał Władysław Sieroszewski, każdy harcerz, za wyjątkiem Rudnickiego, pełnił w ciągu doby sześciogodzinną służbę wartowniczą. Do Warszawy dotarli w pierwszych dniach grudnia 1919 r.²⁷ Po powrocie do kraju, jak wskazywał we wspomnieniach, objął funkcję sekretarza w Komendzie 1 B Okręgu Warszawskiego ZHP, a po jej reorganizacji, na początku 1920 r., funkcję zastępcy kierownika referatu obozów i kolonii oraz kierownika referatu plebiscytowego (w sprawie przyłączenia do Polski Warmii, Mazur, Pomorza i Śląska)²⁸. Wydaje się jednak, że Sieroszewski pomylił się, wskazując symbol 1 B, bowiem dotyczył on drużyn żeńskich, zaś ze wspomnień oraz cytowanego wyżej zaświadczenia komendanta Okręgu ZHP m. st. Warszawy wynika, że jego praca dotyczyła harcerstwa męskiego, którego okręg oznaczony był symbolem 1 A²⁹. Nadto Sieroszewski został powołany przez Kwaterę Główną ZHP do komisji opracowującej musztrę harcerską³⁰. Od marca do lipca 1920 r., z przerwami na święta, przebywał na Warmii jako referent plebiscytowy³¹ Dowództwa Okręgu Generalnego „Pomorze” w Grudziądzu³². Wspominał: „Uwagę społeczeństwa zajmowała sprawa objęcia Pomorza, które zostało wprowadzić w traktacie wersalskim przyznane Polsce, ale nie wiadomo, czy Niemcy oddadzą je bez oporu. Jeszcze ważniejsza była kwestia plebiscytów, które miały zdecydować, czy Warmia, Mazury i Górny Śląsk mają przyspaść Polsce, czy pozostać przy Niemczech. Plebiscyt miał się odbyć na Warmii i Mazurach już w lipcu [1920 r.]. Trzeba było przygotować całe zastępy działaczy z owych spornych dzielnic, które mogłyby prowadzić skuteczną propagandę i agitację za przyłączeniem ich do Polski, a w razie potrzeby i z bronią

²⁷ W. Błażejowski, *Historia...*, s. 176; *idem*, *Z dziejów...*, s. 148; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wielka wyprawa...”, s. 9-18, 23-33, 35-36, 39-42.

²⁸ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem...”, s. 45.

²⁹ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Zaświadczenie Komendy I A Okręgu ZHP m. st. Warszawy, 17 X 1919 r., k. 2; *Chorągiew Stołeczna ZHP*, http://pl.wikipedia.org/wiki/Chor%C4%85giew_Sto%C5%82eczna_ZHP (dostęp 21 VIII 2013 r.).

³⁰ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem...”, s. 72.

³¹ W 1920 r. przy Naczelnictwie ZHP w Warszawie powołano Wydział Plebiscytowy, którego szefem został Stanisław Rudnicki; zob. W. Błażejowski, *Historia...*, s. 183–184.

³² Dowództwo Okręgu Generalnego „Pomorze” zostało utworzone 13 VIII 1919 r. Dowództwo miało swoją siedzibę początkowo we Włocławku i Inowrocławiu, zaś od 3 II 1920 r. w Grudziądzu; zob. K. Błażejowski, *Z ziemi obcej na Pomorze*, <http://www.expressbydgoski.pl/archiwum/a/z-ziemi-obcej-na-pomorze,11017371/> (dostęp 13 II 2017 r.).

w rękę przeciwstawić się różnym «grenzschutzom» i «Schwarzekorpsom», terrorem i szantażem usiłującym zmusić ludność do głosowania za pozostawieniem tych ziem przy Rzeszy. Młodzież polska, a harcerstwo przede wszystkim, włączyło się z całym zapałem do tej pracy. Przy Komendzie Okręgu Warszawskiego [ZHP] zorganizowano kilkutygodniowy kurs dla agitatorów plebiscytowych³³, którego zostałem kierownikiem organizacyjnym. Do programu wchodziły: historia Polski (ze szczególnym uwzględnieniem walk z zaborcą pruskim), geografia Polski (zwłaszcza ziem zachodnich), początki języka francuskiego i angielskiego (dla porozumienia się z żołnierzami alianckimi mającymi czuwać nad bezstronnym przeprowadzeniem plebiscytu), nauka o broni i materiałach wybuchowych, posługiwanie się mapami, służba polowa, wreszcie musztra formalna. Przedmioty wojskowe wykładali oficerowie. Ja wykładałem historię Polski, terenoznawstwo i początki francuskiego. Kursantów było ok. 30. Był to element ideowy, bardzo chętny i przyjemnie z nimi było pracować. Wobec tego, że głosowanie miało się odbyć 11 lipca 1920 r., trzeba było kursy zakończyć przed tym terminem. Odbyły się dwa takie kursy. [Pod koniec kwietnia 1920 r.] wyjechaliśmy [...] na Pomorze [w] ściśle określonym celu propagandowym na tereny plebiscytowe do Kwidzyna i Sztumu³⁴. [...] Brało udział w tej wyprawie 10–12 harcerzy. Po drodze wstąpiliśmy do Grudziądza zameldować się dowódcy Okręgu Generalnego nr VIII [...], [skąd] otrzymawszy odpowiednie instrukcje od referatu plebiscytowego udaliśmy się koleją do majątku Sierakowskich, ziemian miejscowych, którzy opowiedzieli się za Polską i brali aktywny udział w agitacji plebiscytowej. [...] Sierakowscy odesłali nas wozem drabiniastym do Kwidzyna, do miejscowego komisarza plebiscytowego. Członkowie komitetu [plebiscytowego] zaproponowali nam wzięcie udziału w wiecu czy też rodzaju koncertu. [...] Wiec–koncert odbył się w sali miejscowego hotelu «Polski Dwór» ledwie mogącej pomieścić paręset osób. Na program złożyły się okolicznościowe przemówienia oraz chór ludowy i muzyka miejscowego stowarzyszenia «Lutnia». W przemówieniach zwracano się także do nas, dziękując za przybycie i prosząc, aby w kraju o nich nie zapominano. Na zakończenie odśpiewano «Jeszcze Polska nie zginęła», jednak w brzmieniu nieco odmiennym aniżeli było to przyjęte w całym kraju. Rytm był inny, a poza tym zamiast słów «Marsz, marsz Dąbrowski...» śpiewali «Marsz, marsz Polacy nasz dzielny narodzie, odpoczniemy po swej pracy w ojczystej zagrodzie»³⁵. Na zakończenie przemówiliśmy do zebra-

³³ W. Błażejewski, *Historia...*, s. 184.

³⁴ Były to tzw. patrole plebiscytowe na terenie Prus Wschodnich i Warmii; zob. *ibidem*, s. 186.

³⁵ Jak się wydaje, Władysław Sieroszewski po raz pierwszy wówczas zetknął się z *Marszem Polonii*, zwanym również „Marszem Czachowskiego” od nazwiska płk. Dionizego

nych Staś Rudnicki i ja. Zapewniłem zgromadzonych, że Rzeczypospolita jest dostatecznie silna, aby im zapewnić opiekę, a w razie potrzeby będzie umiała siłą upomnieć się o ich prawa. Ani oni, ani ja nie przypuszczaliśmy, że już niedługo przyszłość zada kłam moim słowom”³⁶. Sieroszewski kilkakrotnie wyjeżdżał na ziemie północne w sprawach plebiscytowych. Podobny wiec, w którym uczestniczył, odbył się w Sztumie. Osoby przeciwne przyłączeniu tych terenów do Polski obrzuciły przedstawicieli komitetu plebiscytowego kamieniami oraz wrzuciły granat ręczny do ich lokalu. Działania te zostały przerwane przez żołnierzy angielskich, którzy rozpędzili atakujących³⁷.

Do Warszawy Sieroszewski powrócił na początku maja 1920 r. Od 23 do 26 maja 1920 r. wziął udział, pełniąc funkcję „oboźnego”, w zlocie harcerzy okręgu warszawskiego w Wiślanej Kępie w Jabłonnej³⁸. W jego trakcie harcerzy uczono również taktyki i działań wojskowych. „Na program [złotu] złożyły się: msza polowa odprawiona przez ks. Jana Mauersbergera³⁹, defilada przed Naczelnictwem, zawody sportowe oraz ćwiczenia polowe. [...] Zrzęda mi mina, kiedy przeczytałem rozkaz operacyjny [do ćwiczeń polowych]. «Oddziały nieprzyjaciela [...] maszerują na Serock i Pułtusk. Zadanie: powstrzymać nieprzyjaciela na drodze do Zegrza aż do nadejścia sił głównych». Od Jabłony do Zegrza jest ok. 12 km, czyli ok. 3 godzin zwykłego marszu. Przez drugie tyle należało opóźnić marsz nieprzyjaciela. Przyglądając się mapie, tzw. «setce» doszedłem do przekonania, że jedyną linią oporu dającą pewną szansę jest linia wydm piaszczystych na północ od wsi Łajsk, na 1/3 drogi między Legionowem a Zegrzem. [...] [Po nadejściu sił wroga] rozmieszczeni w domach i opłotkach chłopcy głośnym klaskaniem «ostrzeliwali» nieprzyjaciela. [...] Pchnąłem [oddziały] do kontrataku, a moje karabiny maszynowe, dotąd milczące, wzięły ich w ogień flankowy. Zrobiło się zamieszanie. [Przybył rozjemca] mjr Hyc i orzekł, że dwie kompanie nieprzyjaciela, które wysunęły się poza wieś Łajsk, należy uznać za zniszczone. [...] Uznając, że nie ma żadnych szans na dotarcie nieprzyjaciela do Zegrza, mjr Hyc nakazał odtrąbić koniec ćwiczeń. [...]

Czachowski; zob. <http://www.polskatradycja.pl/piesni/patriotyczne/360-marsz-polonia-v1.html> (dostęp 27 IX 2017 r.).

³⁶ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p.; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem...”, s. 48–49, 58–61.

³⁷ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem...”, s. 75–76.

³⁸ W. Błażejowski, *Historia...*, s. 177.

³⁹ Ks. Jan Paweł Mauersberger (1877–1942), doktor teologii, instruktor harcerski i społecznik, harcmistrz Rzeczypospolitej (1922); kapelan WP (1919–1924); wiceprzewodniczący i przewodniczący ZHP (1920–1929); naczelny kapelan ZHP (1924–1925); zob. S. Puchała, *Poczet...*, s. 81–82.

Stwierdził, że [nie tylko wykonaliśmy] całkowicie swe zadanie, ale [zadaliśmy] nieprzyjacielowi takie straty, [które] uczyniły go w dniu dzisiejszym niezdołnym do dalszego działania. Moi podkomendni otoczyli mnie wiatując. Musiało to być dla mnie wielkie przeżycie, jeżeli tak mało ważne wydarzenie, jak połowe ćwiczenia harcerskie, pamiętam z takimi szczegółami po upływie 60 lat⁴⁰.

20 lipca 1920 r. Sieroszewski wstąpił ochotniczo do Wojska Polskiego⁴¹. Otrzymał przydział do Kompanii Sztabowej Naczelnego Dowództwa, gdzie służył pod dowództwem Juliusza Kaden-Bandrowskiego i zajął się organizowaniem oddziału kurierów prasowych dla frontu spośród harcerzy. Udało mu się zebrać ponad 40 osób, został ich dowódcą, a także sam dostarczał prasę na front⁴². Z listy przydziałów wynika, że pełnił obowiązki adiutanta w Oddziale II Naczelnego Dowództwa w Kompanii Kurierów⁴³. Między innymi dostał rozkaz dostarczenia gazet do miejsca postoju 11 Dywizji, która miała stacjonować w Ciechanowcu. Udał się tam motocyklem wraz z kurierem 1 Armii. W czasie drogi natknęli się na oddziały bolszewickie, zostali ostrzelani i musieli zawrócić⁴⁴. Kolejnym miejscem, w które się udał, były okolice Wyszkowa lub Ostrowii Mazowieckiej, gdzie stacjonowała Dywizja Ochotnicza ppłk. Adama Koca. „W Radzyminie złapałem jakąś podwodę jadącą do Wyszkowa. Gdy dotarliśmy do mostu na Bugu zauważyłem, że został zerwany. Natomiast nieco poniżej przerzucony został most na pontonach, przez który ciągnął ku południowemu brzegowi długi sznur wozów taborowych, jaszczy i kuchni polowych. Z rzadka z oddali słychać było pojedyncze wystrzały armatnie i niezbyt gęsty rechot broni ręcznej. Przerzuciłem kurtkę mundurową przez ramię chlebaka, moje dwa worki z gazetami wziętem w garść i wstąpiłem na most pontonowy. [...] Nagle na bezchmurnym niebie zakwitło parę obłoczków wybuchów szrapnelowych. Rozerwały się one wysoko nad mostem i nie mogły nikomu wyrządzić nic złego. [...] W pewnej chwili uczułem silne uderzenie w biodro i znalazłem

⁴⁰ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Między harcerstwem...”, s. 61–67.

⁴¹ AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Zaświadczenie WKU [Wojskowej Komendy Uzupelnień], 22 XI 1920 r., k. 2. 13 VII 1920 r. Naczelnictwo ZHP wydało rozkaz mobilizacyjny dla harcerzy celem udziału w wojnie polsko-bolszewickiej. Ogółem w armii służyło ok. 9 tys. harcerzy; zob. W. Błażejowski, *Historia...*, s. 179–180.

⁴² A. Sieroszewski, *Wacław Sieroszewski w kręgu rodziny...*, s. 40; *idem*, *Wacława Sieroszewskiego żywot...*, s. 311; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Z obozu harcerskiego na front”, b.d., s. 91–95, 105, 108–109, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

⁴³ Archiwum Akt Nowych w Warszawie (dalej AAN), Zespół ZHP, 1665, Kwaterna Męska. Referat wojskowy, Imienne wykazy oraz zestawienia liczbowe harcerzy w wojsku, b.d., k. 265. W ankiecie Władysław Sieroszewski wskazał, że od sierpnia do września 1920 r. służył w 205 pp; zob. CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p.

⁴⁴ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Z obozu harcerskiego...”, s. 95, 99–100.

się w wodzie. Oczywiście wypuściłem z rąk oba worki, które spłynęły [rzeką]. Ja sam, obciążony ubraniem, zniknąłem pod wodą. Odruchowo zerwałem pas chlebaka i uwolniłem się od obciążenia krępującego moje ruchy. Brzeg nie był odległy i po kilku chwilach udało mi się go osiągnąć, ale jakim kosztem. Nie tylko z wodą poszedł ładunek, który obowiązyany byłem dostarczyć dowództwu Dywizji Ochotniczej, ale wraz z kurtką zaginęły wszystkie moje dokumenty. [...] Byłem zupełnie załamany, nie wypełniłem mojego zadania. Co gorsza, nie miałem żadnych dokumentów i włócząc się łątko mogłem natknąć się na żandarmów i iść pod sąd polowy. [Wróciłem] do Warszawy. [...] Bardzo się wstydziłem stanąć przed obliczem Kadena. Ale on wysłuchał mojej opowieści z pewnym rozbawieniem, klepnął mnie po ramieniu i powiedział: «A teraz niech pan idzie [...] i sprawdzi sprawozdania swoich chłopców. Za parę dni znowu pan pojedzie. Tym razem niedaleko. Komendant udał się na front. Szykuje się walna rozprawa!»⁴⁵. 11 i 12 sierpnia 1920 r. Sieroszewski wraz z innym harcerzem dostarczał gazety do oddziałów stacjonujących koło Zegrza i Modlina. Między innym wziął udział w patrolu, który miał sprawdzić, w jakiej odległości na przedpolu Serocka znajduje się nieprzyjaciel. „Wyszliśmy wąską, wspinającą się na skarpe szosą obok starych fortów zegrzyńskich. We wsi Wierzbica nie było śladu nieprzyjaciela, postanowiliśmy ją jednak przeszukać dalej, bardziej z poczucia obowiązku, aniżeli obawy, że mógł się w niej ukryć jakiś patrol. Gospodarstwa na skraju wsi były rozrzucone dość daleko od drugich. Zajrzeliśmy do pierwszej z brzegu zagrody. [...] Mieszkańcy widocznie świeżo uciekli uprowadzając cały dobytek. [...] Stajnia i obora stały pustką [...] w kuchni na misach leżały wielkie plastry wosku ociekające miodem. Nagle do chałupy wpadł pobladły żołnierz: «Bolszewiki». [...] Rzuciliśmy się do okna. Przez kartoflisko gnała ku nam wataha killkunastu jeźdźców. [...] W tym momencie wysoko nad cwałującą [grupą] zakwitły szaro-sine obłoczki, a po paru sekundach rozległy się odgłosy wybuchów. [...] Ogień był mało skuteczny, ale wataha rozpierzchła się, a gdy druga salwa pośpieszyła za pierwszą, kozacy zwinęli konie i pomknęli z powrotem. [...] Ruszyliśmy z powrotem rozglądając się pilnie czy bolszewicy nie wracają»⁴⁶. W czasie kolejnej wyprawy mającej dostarczyć gazety na linie frontu Sieroszewski znalazł się pod ogniem artylerii: „Uszliśmy już parę kilometrów, gdy nagle nad nami zakwitły charakterystyczne obłoczki, a po rżysku, wzdłuż którego biegła ścieżka, posypała się jakby fala grochu, albo jakby ktoś rzucił garść żwiru.

- Co to jest ? – zapytałem kapitana [Stocka].
- Szrapnele! rozsypmy się!

⁴⁵ *Ibidem*, s. 95, 99–100, 104–106.

⁴⁶ *Ibidem*, s. 108–111.

Pobiegłem w przód wyprzedzając kapitana. [...] Pękające wysoko nad naszymi głowami pociski nie sprawiały wielkiego huku. [...] W pewnej chwili usłyszałem za sobą głos kpt. Stocka:

– Do widzenia panom!

Odwrociłem się ku niemu. Stock ujął dwoma palcami daszek rogatywki i kłaniał się nią jak kapeluszem.

– Co się stało? – zawołaliśmy.

– Już nic – Stock końcem buta wskazał sterczący z ziemi metalowy, podługowaty przedmiot – niewypał. – Gdyby wybuchł, już by mnie tu nie było.

Pokręciłem z podziwem głową.

– Ale pan ma nerwy panie kapitanie.

To samo dosłownie zdanie powiedział do mnie w okrągłe 24 lat później gen. «Monter», gdy podczas składania mu przeze mnie raportu wybuchła o parę kroków od nas z hukiem i oślepiającym blaskiem zapalająca bomba, a ja ani przez chwilę nie przerwałem mojego meldunku. Była to najpiękniejsza pochwała, jaką usłyszałem w mej karierze wojskowej⁴⁷.

W październiku 1920 r. Władysław Sieroszewski został przyjęty do Szkoły Podchorążych Taborowych w Warszawie, którą ukończył 20 stycznia 1921 r.⁴⁸ O uzyskaniu przydziału wspominał: „Chciałem iść do podchorążówki piechoty albo artylerii, ale [znajomi] poradzili, aby nie pisać [w podaniu] rodzaju broni, co mogłoby opóźnić przyjęcie do podchorążówki. Złożyłem więc to podanie nie bardzo licząc na pomyślny rezultat. [...] Już po paru dniach nadeszła odpowiedź, że zostaliśmy przyjęci na IV kurs podchorążych taborowych. Popadłem w rozpacz; w owych czasach służba w taborach była w głębokiej pogardzie. Przezywano ich «taborytami» lub «ciurami» i przypisywano najgorsze cechy żołnierskie: tchórzostwo i dekowanie się. [...] przydział do taborów uważałem za hańbę. W pewnej chwili chciałem nawet zrezygnować z przydziału, ale uległem perswazjom [...], że w przyszłości bez trudu uzyskam zmianę przydziału do innego rodzaju broni (co w rzeczywistości się stało)”⁴⁹. 1 lutego 1921 r., po ukończeniu szkoły w stopniu podchorążego, został zdemobilizowany. Od 10 lipca do 13 sierpnia 1924 r. Władysław Sieroszewski odbył przeszkolenie na kursie kierowników hufców szkolnych II stopnia⁵⁰. 5 maja 1925 r. rozkazem personalnym

⁴⁷ *Ibidem*, s. 112–113.

⁴⁸ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Świadectwo szkolne, 20 I 1921 r., b.p. Władysław Sieroszewski wskazywał, że kursy w Szkole Podchorążych miały być wznowione we wrześniu 1920 r.; zob. W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Z obozu harcerskiego...”, s. 127–128.

⁴⁹ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Z obozu harcerskiego...”, s. 128.

⁵⁰ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Zaświadczenie z odbycia przysposobienia wojskowego, 13 VIII 1924 r., b.p.

nr 52/25 został awansowany do stopnia podporucznika rezerwy w Korpusie Oficerów Taborowych ze starszeństwem od 1 lutego 1924 r. Na podstawie rozkazu personalnego nr 88/25 otrzymał przydział do 4 szwadronu 4 Dywizjonu Taborów⁵¹. 5 maja 1927 r., pozostając w rezerwie, został przeniesiony do Korpusu Oficerów Rezerwy Piechoty i otrzymał przydział do 21 Pułku Piechoty „Dzieci Warszawy” w Warszawie⁵².

Na początku 1928 r. objął po Stanisławie Sedlaczku⁵³ stanowisko naczelnego inspektora harcerstwa w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, które sprawował do 1 września 1930 r.⁵⁴ W Związku Harcerstwa Polskiego uzyskał również stopień harcmistrza⁵⁵.

Od 9 lipca do 18 sierpnia 1928 r. odbył sześciotygodniowe ćwiczenia wojskowe w 21 pp. Według opinii dowódcy pułku, ppłk. Jana Dojana-Surówki z 20 września 1928 r., Władysław Sieroszewski był dobrym dowódcą plutonu strzeleckiego⁵⁶. Kolejne, trzecie z kolei szkolenie w tym pułku odbył od 11 sierpnia do 20 września 1930 r. W opinii określono go jako przeciętnego oficera. W opinii z 25 września 1930 r. wskazano, że jest „bardzo inteligentny. Zanadto wykorzystuje stosunki towarzyskie. Na ogół zupełnie dobry dowódca”⁵⁷. W kolejnej opinii, z 1936 r., kpt. Władysław Dobrowolski wskazał, że Władysław Sieroszewski pełniący funkcję dowódcy plutonu karabinów maszynowych „w lot łapie myśl dowódcy i wciela w czyn”, i nadaje się na dowódcę kompanii karabinów maszynowych. Opisano go jako zamiłowanego żołnierza, żywo interesującego się służbą wojskową, dobrze orientującego się w sytuacjach bojowych i dobrze dowodzącego plutonem

⁵¹ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Pismo Korpusu Oficerów Taborowych, b.d, b.p.; AUW, sygn. WP 6467, Teczka osobowa Władysława Sieroszewskiego, Zaświadczenie WKU, 22 XI 1920 r., k. 2.

⁵² *Rocznik oficerski rezerw, Ministerstwo Spraw Wojskowych*, Warszawa 1934, s. 41, 451.

⁵³ Stanisław Sedlaczek pracował w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego początkowo jako urzędnik, zaś od 1 I 1930 r. jako referendarz; zob. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” 1930, nr 1(221), poz. 9, s. 7.

⁵⁴ W. Błażejowski, *Historia...*, s. 251, 267. W kolejnej publikacji autor twierdził, że Władysław Sieroszewski objął to stanowisko na początku 1929 r.; zob. W. Błażejowski, *Z dziejów...*, s. 212. Funkcja inspektora ZHP, jak się wydaje, była odrębna od zajmowanego przez Sieroszewskiego stanowiska w ministerstwie, bowiem w czasie, gdy ten ją obejmował, Sedlaczek nadal pracował w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

⁵⁵ S. Puchała, *Poczet...*, t. II, s. 494. Niestety, w ww. publikacji brak daty uzyskania tego stopnia.

⁵⁶ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1928, b.d., b.p.

⁵⁷ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1930, b.d., b.p.

rkm i ckm. W opinii dowódcy pułku, płk. dypl. Bolesława Borkowskiego, Władysław Sieroszewski był bardzo dobrym dowódcą plutonu, zaś w przyszłości mógł się wyrobić na dowódcę kompanii⁵⁸. Następnie, w 1939 r. został mianowany porucznikiem rezerwy ze starszeństwem od 19 marca 1939 r., z przeniesieniem do służby sprawiedliwości, tj. korpusu audytorów⁵⁹.

Po ukończeniu studiów, od kwietnia 1925 r. do grudnia 1927 r., Władysław Sieroszewski odbywał aplikację sądową w Sądzie Okręgowym w Warszawie⁶⁰. 30 kwietnia 1927 r. w Warszawie zawarł związek małżeński z Barbarą Wrzosek⁶¹. Ślubu młodej parze udzielił ks. Władysław Kornilowicz w kościele pw. św. Aleksandra na pl. Trzech Krzyży w Warszawie. Uczestniczył w nim m.in. marsz. Józef Piłsudski, od 1895 r. przyjaciel Wacława Sieroszewskiego, który prowadził do ołtarza pannę młodą⁶². Przyjęcie weselne odbyło się w Hotelu Europejskim⁶³. Z tego małżeństwa urodziły się: w 1930 r. Małgorzata („po mężu” Sobocka) i w 1935 r. córka Barbara („po mężu” Borowska). 20 grudnia 1927 r., po złożeniu egzaminu sędziowskiego, powierzono mu obowiązki podprokuratora przy Sądzie Okręgowym w Warszawie⁶⁴. 13 lipca 1928 r. został podprokuratorem

⁵⁸ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Roczne uzupełnienie listy kwalifikacyjnej za rok 1936, b.d., b.p.

⁵⁹ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Lista kwalifikacyjna, b.d., b.p.; Informacja z akt personalnych, 4 XI 1950 r., b.p.; R. Rybka, K. Stepan, *Awanse oficerskie w Wojsku Polskim 1935–1939*, Kraków 2003, s. 621.

⁶⁰ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego. Życiorys.

⁶¹ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p. Barbara Sieroszevska „Barbara”, ur. 19 VIII 1904 r. w Zagórz, była żołnierzem AK, zaś w czasie powstania warszawskiego sanitariuszką w Sanitariacie Okręgu Warszawskiego AK (kryptonim „Bakcył”). Po upadku powstania opuściła Warszawę z ludnością cywilną. Po II wojnie światowej była tłumaczką literatury francuskiej i włoskiej, członkiem PEN Clubu (od 1949 r.), Związku Literatów Polskich (od 1955 r.), Stowarzyszenia Tłumaczy Polskich i Stowarzyszenia Kultury Europejskiej „SEC”. Zmarła 4 IV 1989 r. w Warszawie; zob. *Nekrolog Barbary Sieroszevskiej z d. Wrzosek*, „Życie Warszawy”, 8–9 IV 1989 r.; C. Gajkowska, *Barbara Sieroszevska z Wrzosek*, <http://ipsb.nina.gov.pl/a/biografia/barbara-sieroszevska-z-wrzosek>, dostęp: 22 IX 2017 r.; *Barbara Sieroszevska*, <http://www.1944.pl/powstancze-biogramy/barbara-sieroszevska,40073.html> (dostęp 22 IX 2017 r.).

⁶² Po ceremonii marsz. Piłsudski zwrócił się do ks. Kornilowicza: „Ksiądz prałat tak rzetelnie przygotował młodych do sakramentu małżeństwa. Proszę pamiętać i o mnie, gdy przyjdzie chwila ostatniej posługi”. Kilka lat później, 12 V 1935 r., ks. Kornilowicz dokonał ostatniego namaszczenia Piłsudskiego; zob. J. Łukawy, *Dał Polsce wolność, granice, moc i szacunek*, „Nasza Służba” 2015, nr 10, s. 8–9; W.J. Wysocki, *Konterfekt religijny Marszałka*, „Periodyk Naukowy Akademii Polonijnej” 2015, nr 2, s. 78–79.

⁶³ A. Sieroszevski, *Wacław Sieroszevski w kręgu rodziny...*, s. 31, 35.

⁶⁴ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1928, nr 4, s. 87.

Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim⁶⁵. W okresie od 1 kwietnia 1929 r. do sierpnia 1930 r. pracował w Ministerstwie Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego w Warszawie, początkowo jako urzędnik⁶⁶, a następnie od 1 sierpnia 1929 r. jako radca ministerialny⁶⁷. 31 sierpnia 1930 r. został z zwolniony z ww. ministerstwa z uwagi na powrót do pełnienia funkcji prokuratora⁶⁸.

W marcu 1932 r. wchodził w skład komitetu organizacyjnego Organizacji Pracy Obywatelskiej Młodzieży „Straż Przednia” powstałej pod patronatem Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego. Organizacja zrzeszała młodzież szkół średnich w wieku od 15 do 21 lat. Miała przyciągać działaniami według wzoru harcerskiego w postaci obozów dla młodzieży, zwiedzania kraju i prac społecznych, zaś jej celem było wychowanie młodych osób na dobrych obywateli Polski, ceniących ponad wszystko dobro państwa, honor i wolność. Członkom wpajano podejmowanie społecznie użytecznych, bezinteresownych prac dla kraju i społeczeństwa⁶⁹.

Od 1 września 1930 r. był wiceprokuratorem Sądu Okręgowego w Warszawie⁷⁰, a następnie, w okresie od 31 lipca 1936 r. do 31 maja 1938 r., wiceprokuratorem Sądu Apelacyjnego w Warszawie⁷¹. W dniach 26–31 lipca 1937 r. brał udział w IV Międzynarodowym Kongresie Prawa Karnego

⁶⁵ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1928, nr 16, s. 304; *Kalendarz sądowy na rok 1929*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, Warszawa b.d., s. 152.

⁶⁶ Władysław Sieroszewski, podprokurator Sądu Okręgowego w Piotrkowie, został 1 IV 1929 r. mianowany urzędnikiem prowizorycznym w VI stosunku służbowym; zob. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” 1929, nr 4(211), poz. 49, s. 116.

⁶⁷ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” 1929, nr 9(216), poz. 132, s. 421.

⁶⁸ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego” 1930, nr 10(230), poz. 165, s. 502.

⁶⁹ W. Muszyński, *Mali piśsudczycy*, „Biuletyn Instytutu Pamięci Narodowej” 2008, nr 5–6, s. 69–70. „Straż Przednia” była organizacją „ujmującą samowychowawczą i samokształceniową pracę młodzieży szkolnej [...] opierając się o zrąb poważnie i głęboko przemyślanej „pracy ideowej”. Wskazywano, że „stanowi formę, poprzez którą inicjatorzy i organizatorzy starają się związać współczesne młode pokolenie polskie z tradycją dawnych niepodległościowych organizacji konspiracyjnych młodzieży szkolnej i poprzez to uzyskać [...] wysoki ton pracy ideowej, [...] szlachetne porywy ducha i zapału, [...] entuzjazm i umiłowanie ideałów, które charakteryzowały dawne koła młodzieży szkolnej [...]. Zespoły winny zatem stać się kuźniami ideologicznymi młodego pokolenia i szkołami przywódców”; zob. T. Moniewski, *Straż Przednia w świetle dotychczasowych doświadczeń działalności zespołów organizacji na terenie Lubelszczyzny*, „Dziennik Urzędowy Kuratorium Okręgu Szkolnego Lubelskiego” 1933, nr 2(50), s. 77, 79.

⁷⁰ *Kalendarz sądowy na rok 1933*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, Warszawa, b.d, s. 121.

⁷¹ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1936, nr 16, s. 155.

w Paryżu organizowanym przez Association Internationale de Droit Penal⁷². Od 1 czerwca do grudnia 1938 r. był delegowany na p.o. prokuratora Sądu Okręgowego w Piotrkowie Trybunalskim⁷³, następnie był wiceprokuratorem Sądu Apelacyjnego w Warszawie⁷⁴. 5 listopada 1938 r. został mianowany na stanowisko p.o. prokuratora Sądu Najwyższego w Warszawie⁷⁵, a od 1 września 1939 r. został delegowany do Ministerstwa Sprawiedliwości, bowiem pomimo wybuchu wojny sądy nadal prowadziły swoją działalność⁷⁶. Uznawany był za wybitnego rzecznika oskarżenia mogącego konkurować z najwybitniejszymi przedstawicielami adwokatury. Jako oskarżyciel brał udział w wielu „głośnych” procesach sądowych, np. przeciwko Stefanowi Olpińskiemu o zniesławienie drukiem wiceministra skarbu Stefana Starzyńskiego, przeciwko Władysławowi Studnickiemu i Józefowi Mackiewiczowi o zniesławienie wojewody śląskiego Michała Grażyńskiego, przeciwko „Gazecie Warszawskiej” o zniesławienie prof. Marcelego Handelsmana⁷⁷.

W okresie od 1931 r. do 1939 r. był członkiem Zrzeszenia Sędziów i Prokuratorów. 3 września 1939 r. Sieroszewski został wyznaczony na przedstawiciela ministerstwa przy Urzędzie Generalnego Komisarza Cywilnego (GKC) dla obszarów wojennych. Zanim jednak objął funkcję, wyjechał wraz z prok. Mieczysławem Siewierskim do Radzyna Podlaskiego organizować kwatery dla mającego ewakuować się z Warszawy Ministerstwa Sprawiedliwości. Jego funkcję przy GKC objął wiceprokurator Sądu Apelacyjnego w Warszawie, dr Juliusz Prachtel-Morawiński (późniejszy prokurator Wojskowego Sądu Specjalnego (WSS) Obszaru Warszawskiego AK, ps. „Justyn”). Następnie z Radzyna Podlaskiego Władysław Sieroszewski wyewakuował się przez Łuck do Dubna, gdzie udali się również pracownicy Ministerstwa Sprawiedliwości oraz sądów. Zrezygnował z ewakuacji do Rumunii wraz z rodziną, której podlegali urzędnicy Ministerstwa Sprawiedliwości, by móc powrócić do Warszawy. W Dubnie zastała go wiadomość

⁷² R. Szawłowski, *Rafał Lemkin warszawski adwokat (1934–1939). Twórca pojęcia „genocyd” i główny architekt konwencji z 9 grudnia 1948 r. („Konwencji Lemkina”)*. W 55-lecie śmierci, „Palestra” 2014, nr 9, s. 305–306.

⁷³ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1938, nr 7, s. 108.

⁷⁴ *Kalendarz sądowy na rok 1939*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Krackiewicz, K. Rudzisz, Warszawa, b.d., s. 229.

⁷⁵ „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1938, nr 12, s. 142; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 115.

⁷⁶ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Ankieta Władysława Sieroszewskiego, b.d., b.p.; CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Życiorys; Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p.; W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wrzesień”, b.d., s. 96, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

⁷⁷ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wrzesień...”, s. 106; W. Szyszowski, *Adwokat...*, s. 235; *idem, Władysław...*, s. 14.

o wkroczeniu Armii Czerwonej na tereny Polski. Podjął nieudaną próbę zorganizowania oddziału Wojska Polskiego i policji celem pomocy w obro- nie Lwowa.

„Wiadomość [o przekroczeniu polskiej granicy przez Sowietów] zaszo- kowała nas. Nie wiedzieliśmy jak ją interpretować, choć – prawdę mówiąc – po pakcie Ribbentrop–Mołotow można się było spodziewać takiego obrotu rzeczy. [...] Poszliśmy do sąsiadów, którzy mieli silny odbiornik [radiowy]. Słychać było z Moskwy głos Mołotowa. Oznajmił on, że Polska, «ten poro- niony płód traktatu Wersalskiego», przestała istnieć i nigdy już nie powsta- nie. [Ustaliliśmy], że nie można zostawać na miejscu [w Dubnie], wśród ludności ukraińskiej, pałającej na ogół do wszystkich Polaków nienawiścią. [Postanowiono] przedzierać się do największego skupiska polskiego w tej połaci kraju – do Lwowa. Jak wiedzieliśmy z nasłuchów radiowych, Lwów bronił się dzielnie odpierając natarcia pancernych kolumn niemieckich. [...] Przez odnogi Pleszewy, opływające Beresteczko, znaleźliśmy się na rynku tego miasteczka. Wyszedłem z [Mieczysławem] Siewierskim⁷⁸ na plac do- pytując się żołnierzy o miejscowe dowództwo. Wskazano nam jakąś szkołę. Tam w izbie kłębiło się kilkunastu ludzi w oficerskich mundurach policyj- nych, wśród nich rozróżniliśmy kilku ważnych funkcjonariuszy policji, któ- rych znaleźliśmy z racji naszych obowiązków służbowych, m.in. [dwóch] nad- inspektorów z Komendy Głównej Policji Państwowej. Odnosili się do nas z wielką atencją, zwłaszcza do Siewierskiego jako kierownika Nadzoru Pro- kuratorskiego w Ministerstwie Sprawiedliwości. [...] Okazało się, że w Be- resteczku zostały skoncentrowane zmilitaryzowane oddziały policji z Gołę- dzinowa i Wielkich Mostów. Ale duch w nich upadł na wieść o wkroczeniu wojsk sowieckich i z komendą było niedobrze. [...] Żaden z obecnych nad- inspektorów nie chciał się podjąć dowództwa. Wsiadłem na nich z góry: «Panowie [...] dwa bataliony doskonale wyszkolonego żołnierza z ciężkimi karabinami maszynowymi, moździerzami i działkami przeciwpancernymi to wielka siła, a wy myślicie tylko, żeby dać się rozbroić. Lwów się broni. Trzeba mu iść z pomocą». Siewierski poparł mnie energicznie. Wśród ofice- rów policji [...] część z nich stanęła po naszej stronie. Postanowiono przebi- jać się do Lwowa. Ktoś z obecnych zwrócił uwagę, że w miasteczku znajdują

⁷⁸ Mieczysław Siewierski od 1935 r. do 23 VI 1936 r. był prokuratorem Sądu Apelacyjne- go w Warszawie i pracował w V Wydziale Nadzoru Prokuratorskiego Ministerstwa Spra- wiedliwości; od 23 VI 1936 r. do 1 IX 1939 r. był wiceprokuratorem Sądu Apelacyjnego w Warszawie, a następnie prokuratorem Sądu Najwyższego i pełnił obowiązki dyrektora Biura Personalnego Ministerstwa Sprawiedliwości; zob. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1936, nr 16, s. 154; *Kalendarz sądowy na rok 1936*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, K. Rudzisz, Warszawa, b.d., s. 38; *Kalendarz sądowy na rok 1937*, oprac. J. Kirkiczenko, M. Kraczkiewicz, K. Rudzisz, Warszawa, b.d., s. 32; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 16.

się jeszcze inne różne oddziały, które się chętnie do nas przyłączą. [Niestety] nadeszły wiadomości, że Brody i Radziechów zajęte zostały przez Niemców. [...] W tych warunkach większość starszyny policyjnej uznała sprawę przebijania się do Lwowa za beznadziejną”⁷⁹.

Następnie, po wielu perypetiach, 19 października 1939 r. powrócił do Warszawy⁸⁰. W maju 1940 r. wpisał się na listę adwokatów w Warszawie i pełnił czynności adwokackie do sierpnia 1944 r. W ramach działalności adwokackiej m.in. zorganizował bezpłatną poradnię prawną dla osób niezamożnych przy jednej z agend Rady Głównej Opiekuńczej, którą prowadził przez trzy lata⁸¹.

W maju 1940 r. wstąpił do Związku Walki Zbrojnej, gdzie zajął się początkowo organizowaniem zrębów podziemnego wymiaru sprawiedliwości⁸². W tym celu odbyto wiele rozmów z przedstawicielami armii podziemnej i polskiej palestry, m.in. dziekanem warszawskiej Rady Adwokackiej adw. płk. rez. dr. Leonem Nowodworskim⁸³, wicedziekanem Rady Adwokackiej w Warszawie adw. Stanisławem Święcickim, prezesem Sądu Apelacyjnego we Lwowie płk. Konradem Zielińskim⁸⁴ i por. rez. Władysławem

⁷⁹ W. Sieroszewski, „Wspomnienia. Wrzesień...”, s. 175–177.

⁸⁰ *Ibidem*, s. 104, 111–115, 117–234.

⁸¹ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Życiorys, b.d., b.p.

⁸² AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5. Jak wskazywał w zeznaniu powojennym, do ZWZ został wprowadzony przez Stanisława Święcickiego; zob. Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej AIPN), 01178/764/D, Protokół przesłuchania Władysława Sieroszewskiego, 21 VII 1950 r., k. 19.

⁸³ Płk rez. adw. dr Leon Nowodworski od 1936 r. był dziekanem Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie; od 8 IX 1939 r. do 28 IX 1939 r. wchodził w skład biura komisarza cywilnego Dowództwa Obrony Warszawy; od 10 X 1939 r. był członkiem Głównej Rady Politycznej Służby Zwycięstwa Polsce z ramienia Stronnictwa Narodowego; od 22 XII 1939 r. był zastępcą komisarza cywilnego; od stycznia 1941 r. był dyrektorem Departamentu Sprawiedliwości Delegatury Rządu RP na Kraj. Zmarł nagle 21 XII 1941 r. w Warszawie; zob. W. Grabowski, *Polska Tajna Administracja Cywilna 1940–1945*, Warszawa 2003, s. 21, 25–26, 166; *idem*, *Delegatura Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Kraj*, Warszawa 1995, s. 211–212; Z. Krzemiński, *Sylwetki sławnych adwokatów*, Kraków 2000, s. 198, 204; B. Szyprowski, *Sąd Kapturowy przy Komendzie Głównej Związku Walki Zbrojnej w Warszawie (sierpień 1940 r. – listopad 1941 r.)*, *Podziemie w walce ze zdrajcami Rzeczypospolitej*, Warszawa 2017, s. 25, 28; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 364.

⁸⁴ Płk dr Konrad Zieliński „Karola” od lipca 1932 r. był prezesem Sądu Apelacyjnego we Lwowie; od września 1937 do grudnia 1939 r. był notariuszem w Łęczycy; w styczniu 1941 r. wstąpił do ZWZ, a następnie od połowy 1941 r. do 31 VII 1944 r. pełnił funkcję szefa Służby Sprawiedliwości ZWZ/AK. Od lutego 1941 r. do 31 VII 1944 r. był przewodniczącym Sądu Kapturowego/Wojskowego Sądu Specjalnego przy Komendzie Głównej ZWZ/AK. W okresach: od czerwca do sierpnia 1942 r. i od 11 V 1943 r. do 8 XI 1943 r. pełnił również funkcję prokuratora ww. sądu; zob. AAN, Armia Krajowa 203/IX-4, Akt oskarżenia przeciwko Jerzemu Balickiemu „Rustowi”, 5 VI 1942 r., k. 116–116a; 203/IX-8, Akt oskarżenia przeciwko Eleonorze i Józefowi Pronaszko, 9 VII 1943 r., k. 63–63a; AIPN, 1068/89, Protokół

Sieroszewskim⁸⁵. W pracy podziemnej przyjął pseudonim „Paweł”, a od 1 maja 1944 r. „Sabała”⁸⁶. Sieroszewski organizował służbę sprawiedliwości do czasu wybuchu powstania warszawskiego. Co najmniej od października do grudnia 1940 r. „Paweł” był członkiem Sądu Kapturowego przy Komendzie Okupacji ZWZ (późniejszym Sądzie przy Komendzie Głównej ZWZ) noszącym kryptonim „Kawiarnia”⁸⁷. Orzekał w jedynym w tym czasie składzie tego sądu wraz z płk. Albinem Skroczyńskim „Drabkiem” i płk. Zygmuntem Miłkowskim „Denhoffem”. Sąd ten rozpoznawał z jego udziałem sprawy oskarżonych Antoniego Opęchowskiego i Włodzimierza Kordeckiego vel Marcyniuka „Brodacza”⁸⁸. Data powstania Sądu Kapturowego przy

przesłuchania podejrzanego Konrada Zielińskiego, 8 VII 1948 r., k. 35–42; Protokół przesłuchania podejrzanego Konrada Zielińskiego, 13 VIII 1951 r., k. 128; Protokół rozprawy sądowej Konrada Zielińskiego, 30 V 1952 r., k. 204; AIPN, 01178/765/D, Arkusz kronikarski, b.d., k. 5; L. Gondek, *Polska karząca 1939–1945. Polski podziemny wymiar sprawiedliwości w czasie okupacji niemieckiej*, Warszawa 1988, s. 45, 188; L. Kania, *Przestępstwa przeciwko obowiązkowi wojskowemu i dyscyplinie w polskim prawie karnym i praktyce sądów wojskowych w latach 1795–1945*, Sulechów 2010, s. 280; *idem*, *Słownik biograficzny oficerów–audytorów Służby Sprawiedliwości Wojska Polskiego 1914–1945 (cz. 1)*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 4, s. 161–162; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 1, Warszawa 1987, s. 166–167; B. Szyprowski, *Archiwum Wojskowego Sądu Specjalnego przy Komendzie Głównej Armii Krajowej jako „środek walki”. Sprawa karna płk. Konrada Zielińskiego*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2015, nr 42, s. 178, 179; *idem*, *Sąd Kapturowy...*, s. 129–130; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 233.

⁸⁵ CAW, Wojskowe Biuro Badań Historycznych (dalej WBBH), sygn. IX.3.50.89; W. Sieroszewski, „Przyczynek do historii Wojskowych Sądów Specjalnych”, Warszawa 1974, k. 2; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 44; W. Rosłonec, *Wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa podziemnego (1939–1945)*, „Palestra” 1989, nr 8–10, s. 20; B. Szyprowski, *Sąd Kapturowy...*, s. 35–36.

⁸⁶ AAN, Armia Krajowa, 203/X-53, Zmiana kryptonimu „Kantora”, 26 V 1944 r., k. 89; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 40.

⁸⁷ AAN, Armia Krajowa, 203/X-1, Pismo Leona Chendyńskiego „Grudy” do „Kawiarnia – Józef”, 12 XI 1940 r., k. 14, 17; Pismo Leona Chendyńskiego „Grudy” do Władysława Sieroszewskiego „Pawła” z „Kawiarni”, 26 XI 1940 r., k. 18. W późniejszym okresie kryptonim ten już nie występuje w zachowanej korespondencji sądowej. Po powołaniu Wojskowych Sądów Specjalnych komórka sądowa nosiła kryptonim „Karola”, utworzony od pseudonimu płk. Konrada Zielińskiego.

⁸⁸ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Protokół rozprawy Społecznego Komitetu Samopomocy Społecznej przy Dowódcy Okupacji przeciwko Antoniemu Opęchowskiemu, 30 X 1940 r., k. 2; Pismo Władysława Sieroszewskiego „Pawła” do Leona Chendyńskiego „Grudy”, 22 XI 1940 r., k. 16; Protokół rozprawy Sądu Kapturowego przy Komendzie Okupacji przeciwko Włodzimierzowi Kordeckiemu, 4 XII 1940 r., k. 9; B. Szyprowski, *Sąd Kapturowy...*, s. 127, 133–170; *idem*, *Antoni Opęchowski przed sądem podziemnym*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2013, nr 1, s. 25–38; *idem*, *Tragiczna misja kuriera ZWZ Włodzimierza Marcyniuka*, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2013, nr 3, s. 49–67; W. Grabowski, *Struktury organizacyjne służb bezpieczeństwa i wymiaru sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego* [w:] *Organy bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości Polskiego Państwa Podziemnego*, red. W. Grabowski, Warszawa 2005, s. 85.

Komendancie Okupacji ZWZ nie jest znana. Wiadomo, że działał on już w październiku 1940 r., bowiem z tego miesiąca pochodzi wyrok wydany na Antoniego Opęchowskiego⁸⁹. Niemniej jednak meldunki zawarte w aktach sprawy pochodzą z okresu wcześniejszego, tj. sierpnia–września 1940 r., co może wskazywać, że sąd ten działał już w tym okresie⁹⁰.

Akt oskarżenia przeciwko Antoniemu Opęchowskiemu został sporządzony 27 października 1940 r. przez prokuratora „Józefa”⁹¹. Zarzucono mu, że od kwietnia do października 1940 r. inwigilował prace komórki kolportażowej Kazimierza Gorzkowskiego „Andrzeja” oraz spowodował aresztowanie przez niemieckie władze policyjne wielu osób, m.in. Jana Więkiewicza i Zofii Dźwilewskiej (za posiadanie radioodbiorników)⁹², adw. Ludomira Skórewicza⁹³ oraz poszukiwanie niejakej Nieciągiwiczówny, która zbiegła⁹⁴. 30 października 1940 r. Sąd Kapturowy przy KG ZWZ, w składzie

⁸⁹ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Wyrok na Antoniego Opęchowskiego, 30 X 1940 r., k. 2.

⁹⁰ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Raport „Pośwista” i „Księżnej”, 12 VIII 1940 r., k. 7; Raport „Dorsza” (NN), 25 IX 1940 r., k. 4.

⁹¹ Prawdopodobnie był nim Stefan Ryś „Józef”; zob. AIPN, 01251/138, Protokół przesłuchania świadka Stefana Rysia, 10 III 1950 r., k. 493.

⁹² AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Raport Kazimierza Gorzkowskiego „Andrzeja”, 10 X 1940 r., k. 6; AIPN, 01251/138, Raport Franciszka Knappa „Ż.11”, k. 250.

⁹³ Adw. Ludomir Skórewicz był przedwojennym starostą warszawskim i toruńskim; w czasie II wojny światowej pracował w Stołecznym Komitecie Samopomocy Społecznej (SKSS) w Warszawie. Został aresztowany i przywieziony na Pawiak 16 IV 1940 r. 21 VI 1940 r. został rozstrzelany w Palmirach; zob. AAN, Archiwum Bernarda i Haliny Zakrzewskich,teczka 42, B[ernard] Zakrzewski, „Kontrwywiad ZWZ-AK”, b.d., s. 12; L. Wanat, *Za murami Pawiaka*, Warszawa 1985, s. 467; W. Bartoszewski, *1859 dni Warszawy*, Kraków 1974, s. 136; *idem*, *Warszawski pierścień śmierci 1939–1944*, Warszawa 1970, s. 90; R. Domańska, *Pawiak więzienie gestapo*, Warszawa 1978, s. 49, 67; W. Kempfi, *Przyczynki do publikacji Palestry o adwokaturze polskiej i jej stratach w latach 1939–1945*, „Palestra” 1976, nr 11, s. 54; Z. Krzeziński, *Kartki z dziejów warszawskiej adwokatury*, Warszawa 2008, s. 107.

⁹⁴ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Akt oskarżenia przeciwko A[ntoniemu] Opęchowskiemu, 27 X 1940 r., k. 3. Na skutek doniesienia Opęchowskiego zostali aresztowani i ponieśli śmierć m.in.: adw. Ludomir Skórewicz, Kaufman – pracownik i delegat aprowizacyjny I Okręgu SKSS w Warszawie oraz Śliwiński. Nadto 23 V 1942 r. Opęchowski zatrzymał przy ul. Odolańskiej 40 w Warszawie i oddał w ręce policji „granatowej” dziennikarkę Karolinę Beylin za działalność w podziemnym kolportażu prasy, używanie fałszywych dokumentów oraz „niearyjskie” pochodzenie; zob. AIPN, 01251/138, Raport 427, lp/P-14-15, b.d., k. 252. Pod kryptonimem P-14 występował Stanisław Koczalski, zaś pod P-15 Roman Iwicki, obaj z komórki policyjnej o kryptonimie 993/P, należącej do „Muszkietierów”, a następnie do Wydziału Bezpieczeństwa i Kontrwywiadu II Oddziału KG ZWZ; zob. A. K. Kunert, *Z dziejów konspiracyjnego kontrwywiadu*, cz. 3, „Kierunki” 1983, nr 44 (1412), s. 7; W. Bułhak, A. K. Kunert, *Kontrwywiad podziemnej Warszawy. Struktura, zadania i obsada personalna kontrwywiadu Komendy Głównej obszaru Warszawa i Okręgu Warszawa ZWZ-AK w latach 1939–1944* [w:] *Wywiad i kontrwywiad Armii Krajowej*, red. W. Bułhak, Warszawa

którego zasiadał m.in. Władysław Sieroszewski „Paweł”, wydał na podsądnego wyrok uznający go za winnego zarzucanego mu czynu i skazujący go na karę śmierci⁹⁵. Pierwsza próba wykonania wyroku na Opęchowskim nie powiodła się, bowiem został jedynie ranny. Dopiero 4 czerwca 1943 r. został zastrzelony w Otwocku przez Romana Rozmiłowskiego „Zawadę” z grupy likwidacyjnej Obszaru Warszawskiego AK⁹⁶.

Włodzimierz Kordecki był kurierem ZWZ wysłanym z Warszawy do Lwowa 6 września 1940 r. Tam został aresztowany na skutek działań agenta NKWD Edwarda Goli „Andrzeja Rudego”. Po fikcyjnym zadeklarowaniu współpracy 29

2008, s. 272; Archiwum Muzeum Powstania Warszawskiego (dalej AMPW), sygn. P6456, koperta 14, Prokuratura, Meldunek „Antoniego Karpińskiego”, b.d., b.p. Na ww. meldunku znajduje się adnotacja mjr. Konstantego Kułagowskiego „Rabina” skierowana do gen. Chruściela „Montera”: „Monter. Przedkładam do skierowania na właściwą drogę celem ustalenia w I rzędzie, czy istotnie i za co wydany był na Op.[ęchowskiego] wyrok. I w ogóle do dalszego postępowania. Rabin”. Z drugiej jego strony znajdują się zapisy: „Sabała”, „Muzyk”, które zdają się sugerować, że pismo zostało im przekazane. Mjr Konstanty Kułagowski „Rabin” był od 1941 r. do 1943 r. komendantem I Obwodu Śródmieście Okręgu Warszawa ZWZ-AK; zob. K. Utracka, *Archiwum Komendy Okręgu Warszawa ZWZ-AK, 1940–1943*, „Przegląd Historyczno-Wojskowy” 2012, nr 1, s. 122; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 2, Warszawa 1987, s. 102–103. Kpt. Alfons Piorunowski „Muzyk” był od kwietnia 1942 r. do września 1943 r. szefem Wydziału II Komendy Okręgu Warszawa AK; zob. K. Utracka, *Archiwum...*, s. 122; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny...*, t. 2, s. 152–153. Dr Karolina Beylin, ur. 13 IV 1899 r. w Warszawie, była pisarką, recenzentką teatralną, tłumacząc literatury angielskiej, varsavianistką oraz dziennikarką; w 1926 r. uzyskała stopień doktora na Wydziale Filologii Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Publikowała powieści pod pseudonimami „Maria Maliszewska” i „Karol Witkowicki”. Po utworzeniu 12 X 1939 r. w Warszawie tzw. dzielnicy żydowskiej ukrywała się pod przybranym nazwiskiem, prowadząc wypożyczalnię książek i dając lekcje języka angielskiego. Została zatrzymana 23 V 1942 r. i odstawiona do obozu na ul. Gęsiej w Warszawie. Uciekła z transportu do obozu koncentracyjnego i ukrywała się na terenie Podlasia. Od września 1944 r. do czerwca 1945 r. pracowała jako nauczycielka w Białej Podlaskiej. Od czerwca 1945 r. do maja 1946 r. pracowała w redakcji „Kuriera Codziennego”, zaś do sierpnia 1968 w „Ekspresie Wieczornym”. Zmarła 3 V 1977 r. w Warszawie; zob. I. Jarosińska, *Karolina Beylin [w:] Polska literatura XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, t. 1, red. nauk. A. Hutniewicz, A. Lam, Warszawa 2000, s. 32; L. Bartelski, *Pieśń niepodległa. Pisarze i wydarzenia 1939–1942*, Kraków 1998, s. 389.

⁹⁵ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Wyrok w sprawie A[ntoniego] Opęchowskiego, 30 X 1940 r., k. 2.

⁹⁶ AAN, Akta Aleksandra Kunickiego, teczką 5, W. Klimesz, „Wspomnienia «Bogny» – «Wandy»”, b.d., s. 6–7, mps; teczką 7, S. Skrobiszewski, „Porucznik Rayski contra gestapo (3)”, b.d., k. 5–6, mps; AIPN, 01251/138, Raport 435, cz./993-P, k. 256; A. Kunicki, *Cichy front*, Warszawa 1969, s. 148; AAN, Armia Krajowa, 203/X-9, Raport okresowy Czesława Czajkowskiego „Docenta” do „Folwarku”, 20 IX 1943 r., k. 1. Ppłk Czesław Czajkowski „Docent” był od kwietnia 1942 r. do 1 VIII 1944 r. szefem Oddziału II Obszaru Warszawskiego AK; zob. J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar warszawski Armii Krajowej. Studium wojskowe*, Lublin 1992, s. 77–78; A.K. Kunert, *Słownik biograficzny...*, t. 1, s. 56; AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 2.

września 1940 r. został wypuszczony z zadaniem dotarcia do Komendy Głównej ZWZ i gen. Stefana Roweckiego. Po powrocie do Warszawy i zdaniu raportu z misji kurierskiej zadeklarował wycofanie się z działalności podziemnej na skutek rozpracowania i zaopatrzenie pieniężne. 15 listopada 1940 r. Kordecki został oskarżony o „niebezpieczne dla organizacji wymuszenie”⁹⁷. 22 listopada 1940 r. Sąd Kapturowy nakazał uzupełnienie materiału dowodowego, m.in. poprzez wskazanie dowodów potwierdzających, że pobyt oskarżonego w więzieniu NKWD był zmyślony oraz jakie kroki Kordecki podjął celem wymuszenia pieniędzy od organizacji⁹⁸. Materiały sprawy zostały zwrócone Leonowi Chendyńskiemu „Grudzie” pismem z 22 listopada 1940 r.⁹⁹ Na podstawie wymiany depeesz pomiędzy dowódcą Obszaru nr 3 ZWZ we Lwowie ppłk. Emilem Macielińskim „Kornelem” a ZWZ w Warszawie ustalono, że informacja o aresztowaniu Kordeckiego przez NKWD jest zmyślona dla jakichś ukrytych celów¹⁰⁰. Na pozostałe kwestie w zasadzie nie udzielono odpowiedzi, powołując się na wcześniej złożone dokumenty. Wskazano jedynie, że komendant główny ZWZ wnosi o przyśpieszenie rozpoznania sprawy. 4 grudnia 1940 r. sąd w składzie „Drabek”, „Denhoff” i „Paweł” uznał Kordeckiego za winnego zarzucanego mu czynu i skazał go na karę śmierci. Z notatki „Grudy” wynikało, że wyrok został wykonany 13 grudnia 1940 r.¹⁰¹ W tym wypadku doszło do tragicznej pomyłki, bowiem analiza materiału dowodowego nie dawała zupełnie podstaw do przyjęcia ani wymuszenia, ani żadnego innego działania na szkodę organizacji. Wyrok został wydany bez dokładnego sprawdzenia wszelkich dostępnych źródeł informacji i dokładnej weryfikacji wersji podsądnej. Wydaje się, że padł on ofiarą rozgrywki „Kornela”, „Andrzeja Rudego” i Edwarda Metzgera „Ketlinga” – agentów NKWD w łonie lwowskiego ZWZ, mających na celu ochronę własnej działalności szpiegowskiej. Wpływ na powyższe działanie mogła mieć też obawa przed infiltracją KG ZWZ przez NKWD i w ten sposób zlikwidowanie próby, chociażby domniemanej, rozpracowania struktur ZWZ¹⁰².

⁹⁷ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Akt oskarżenia, 15 XI 1940 r., k. 11.

⁹⁸ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Protokół posiedzenia sądu, 22 XI 1940 r., k. 10.

⁹⁹ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Pismo W[ładysława] Sieroszewskiego „Pawła” skierowane do L[eona] Chendyńskiego „Grudy”, 22 XI 1940 r., k. 16.

¹⁰⁰ AAN, Armia Krajowa, 203/I-15, Depesza nr 162 gen. S[tefana] Roweckiego „Rakonia” do ppłk. E[mila] Macielińskiego „Kornela”, 23 X 1940 r., k. 96. Nie wskazano, o jakie ukryte cele chodzi, a kwestia wymiany depeesz była potwierdzona jedynie pismem Chendyńskiego „Grudy”; zob. B. Szyprowski, *Sąd...*, s. 162.

¹⁰¹ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Wyrok SK w sprawie Włodzimierza Kordeckiego, 4 XII 1940 r., k. 9.

¹⁰² Może na to wskazywać ilość aresztowanych kurierów do ZWZ we Lwowie przez NKWD; zob. *Meldunek organizacyjny nr 79 za czas od 1 III 1941 r. do 1 IX 1941 r., 1 X 1941 r.* [w:] *Armia Krajowa w dokumentach 1939–1945*, t. II, czerwiec 1941 – kwiecień 1943, oprac.

Następnie Władysław Sieroszewski został przewodniczącym Sądu Kapturowego/Wojskowego Sądu Specjalnego przy Okręgu Warszawa–Województwo ZWZ (kryptonimy „Orłowo”, „Morskie Oko”), a później przy Obszarze Warszawskim ZWZ/AK (kryptonimy w korespondencji wewnętrznej: „Cegielnia”, „Folwark”, „Ojców” oraz zewnętrznej „Wodnik”, „Woda” i „Rzeka”)¹⁰³. Sąd ten początkowo nosił kryptonim „Kantor”, a od 1 maja 1944 r. „Kuria”¹⁰⁴. Jego zastępcą w WSS Obszaru Warszawskiego ZWZ/AK był Wiktor Danielewicz „Grunt” (od czerwca 1940 r. do 20 lipca 1944 r.)¹⁰⁵, zaś sędziami Tadeusz Semadeni „Teodor” (od czerwca 1940 r. do 20 lipca 1944 r.)¹⁰⁶, ppor. rez. Witold

H. Czarnocka, i in, Wrocław 1990, s. 114. Szerzej o sprawie Kordeckiego B. Szyprowski, *Sąd...*, s. 146–170.

¹⁰³ AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 40; AAN, Armia Krajowa, 203/X-53, Pismo Zygmunta Dobrowolskiego „Mostowicza” z „Cegielni” w sprawie WSS, 15 I 1943 r., k. 16; Pismo Stanisława Ciecierskiego „Jerzego” z „Ojcowa” w sprawie poborów, 13 IV 1944 r., k. 83; Pismo „Jowisza” do „Folwarku”, 3 II 1943 r., k. 22–22r; A. Sanojca, *Zarys struktury organizacyjnej Okręgu Warszawa ZWZ-AK wrzesień 1939–lipiec 1944 (wybrane zagadnienia)* [w:] *Warszawa lat wojny i okupacji 1939–1944*, Warszawa 1973 („Studia Warszawskie”, t. XVII, z. 3), s. 119; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar...*, s. 77.

¹⁰⁴ AAN, Armia Krajowa 203/X-53, Zmiana kryptonimu „Kantora”, 26 V 1944 r., k. 89; Pismo Juliusza Prachtel-Morawińskiego „Justyna” z „Kantoru”, 20 VII 1944 r., k. 103; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 40; B. Szyprowski, *Sąd Kapturowy...*, s. 129. Władysław Sieroszewski błędnie wskazywał, że zmiana kryptonimu na „Kuria” nastąpiła w 1942 r.; zob. W. Sieroszewski, „Relacja z działalności Wojskowego Sądu Specjalnego nr 1 Obszaru Warszawskiego AK (1940–1944)”, b.d., s. 1., mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹⁰⁵ Wiktor Danielewicz „Grunt”, od 1938 r. sędzia Sądu Okręgowego w Warszawie; w 1944 r. był kierownikiem referatu nadzoru i konsultacji w Szefostwie Służby Sprawiedliwości Obszaru Warszawskiego AK; zob. AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 40; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 46, 175–176; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 240.

¹⁰⁶ Tadeusz Semadeni „Teodor”, „Witold” był sędzią Sądu Okręgowego w Warszawie; od 3 XI 1936 r. pełnił obowiązki kierownika referatu w Biurze Personalnym Ministerstwa Sprawiedliwości; od 7 XI 1938 do 8 IX 1939 r. był wiceprokuratorem Sądu Apelacyjnego w Warszawie, zaś od 14 XI 1938 r. został ponownie delegowany do Ministerstwa Sprawiedliwości; od wiosny 1944 r. był kierownikiem referatu organizacyjnego Szefostwa Służby Sprawiedliwości Komendy Obszaru Warszawskiego AK. Jednocześnie był współpracownikiem Departamentu Likwidacji Skutków Wojny i kierował Wydziałem Penitencjarnym w Departamencie Sprawiedliwości Delegatury Rządu RP na Kraj. W czasie powstania warszawskiego był przewodniczącym Komisji Sądzącej, a następnie WSS Obwodu Śródmieście–Południe; zob. „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1936, nr 16, s. 154; 1938, nr 12, s. 138, 139; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 22, 229; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.16, Wniosek W[ładysława] Sieroszewskiego „Sabały” o odznaczenie Tadeusza Semadeniego „Witolda” Krzyżem *Virtuti Militari*, 11 IX 1944 r., k. 1; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 185; W. Grabowski, *Polska Tajna...*, s. 183, 277; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny...*, t. 1, s. 140–141.

Majewski „Dominik” (od listopada 1941 r. do jesieni 1943 r.)¹⁰⁷, Jerzy Litterer „Lambda” (od maja 1943 r. do 20 lipca 1944 r.)¹⁰⁸, Henryk Izdebski „Zbigniew” (od maja 1943 r. do 20 lipca 1944 r.)¹⁰⁹. Od listopada 1942 r. prokuratorem był por. rez./kpt. Juliusz Prachtel-Morawiński „Cezary”, „Justyn”¹¹⁰.

¹⁰⁷ Ppor./por. rez. Witold Bronisław Majewski „Bursztyn”, „Dominik”, do 1938 r. wiceprezes Sądu Okręgowego w Warszawie; od października 1940 r. w ZWZ/AK; od jesieni 1943 r. był sędzią i przewodniczącym WSS przy Komendzie Okręgu Warszawskiego AK, a następnie od wiosny 1944 r. zastępcą kierownika Szefostwa Służby Sprawiedliwości Komendy Obszaru Warszawskiego AK. W czasie powstania warszawskiego był przewodniczącym WSS Obwodu Śródmieście-Południe. Rozkazem nr 418 Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju z 15 IX 1944 r. został awansowany do stopnia porucznika ze starszeństwem od 14 IX 1944 r., następnie od 20 IX 1944 r. był przewodniczącym WSS Korpusu Warszawskiego AK. Rozkazem nr 35 Komendanta Okręgu Warszawskiego AK gen. Chruściela „Montera” z 1 X 1944 r. został odznaczony Srebrnym Krzyżem Zasługi z Mieczami; zob. AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I. Rozkaz nr 35 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 1 X 1944 r., k. 67; Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I. Rozkaz nr 29 gen. Chruściela „Montera”, 15 IX 1944 r., k. 33; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 181; L. Kania, *Słownik biograficzny oficerów-audytatorów Służby Sprawiedliwości Wojska Polskiego*, cz. 2, „Wojskowy Przegląd Prawniczy” 2003, nr 3, s. 117; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny...*, t. 1, s. 113–114; W. Sieroszewski, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości w powstaniu warszawskim i udział w niej adwokatów*, „Palestra” 1977, nr 7, s. 69; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 240.

¹⁰⁸ Ppor. czasu wojny Jerzy Litterer „Lambda”, od 1938 r. sędzia grodzki w Warszawie; od jesieni 1943 r. sędzia i zastępca przewodniczącego Sądu Kapturowego/Wojskowego Sądu Specjalnego przy Komendzie Okręgu Warszawa AK; od czerwca 1944 r. współpracownik Oddziału II Podokręgu Wschodniego (kryptonim „Struga”) Obszaru Warszawskiego AK. Podczas powstania warszawskiego był prokuratorem WSS Obwodu Śródmieście-Północ, a od 8 IX 1944 r. WSS Obwodu Śródmieście-Południe. Rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju nr 418 z 15 IX 1944 r. awansowany do stopnia podporucznika czasu wojny; zob. AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; Podokręg Białowieża, b.d., k. 85; Podokręg Struga, b.d. k. 94; CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I, Rozkaz nr 29 gen. Chruściela „Montera”, 15 IX 1944 r., k. 33; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 180; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny konspiracji warszawskiej 1939–1944*, t. 3, Warszawa 1991, s. 109–110; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 243.

¹⁰⁹ AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 178; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar...*, s. 74.

¹¹⁰ AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; W. Sieroszewski, „Relacja z działalności...”, s. 1–4, Por./kpt. rez. dr Juliusz Józef Prachtel-Morawiński „Cezary”, „Justyn”, od 1938 r. wiceprokurator Sądu Apelacyjnego w Warszawie; od 17 XI 1943 r. był jednocześnie referentem spraw sądowych w Okręgowym Kierownictwie Walki Podziemnej na województwo warszawskie. Rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju nr 400/BP z 25 VII 1944 r. „Justyn” został awansowany do stopnia kapitana, ze starszeństwem od 3 V 1944 r. W powstaniu warszawskim był prokuratorem WSS Obwodu Żoliborz; zob. AAN, Armia Krajowa, 203/X-4, Rozkaz nr 25/pers., 26 VIII 1944 r., k. 35; AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; L. Gondek, *Polska karząca...*,

Jak wskazywano w literaturze, Sąd Kapturowy (SK) Okręgu Warszawa Województwo ZWZ powołano w kwietniu 1940 r.¹¹¹ Autorzy wskazują również, że przewodniczącym tego sądu był od maja 1940 r. Władysław Sieroszewski „Paweł”¹¹². Z zapisów dokumentów archiwalnych zdaje się wynikać, że sąd ten działał dopiero od czerwca 1940 r.¹¹³ Jednakże w moim przekonaniu data orzekania Sieroszewskiego w tym sądzie musiała być późniejsza, bowiem jeszcze w październiku i w grudniu 1940 r. był członkiem składu orzekającego SK przy KG ZWZ, który rozpoznawał sprawy przeciwko Antoniemu Opęchowskiemu i Włodzimierzowi Kordeckiemu, a nie wydaje się, aby jednocześnie godził obowiązki sędziego w dwóch różnych sądach¹¹⁴. Jak bowiem wskazywał Władysław Sieroszewski, najwcześniej powołano sądy przy Komendancie Okupacji ZWZ oraz dla obszarów: warszawskiego, krakowskiego i dla m. st. Warszawy¹¹⁵. Z drugiej strony, gdyby istniał wówczas SK przy Okręgu Warszawa–Województwo ZWZ, do jego kompetencji należałoby rozpoznanie sprawy oskarżonego Antoniego Opęchowskiego jako właściwej terytorialnie. Władysław Sieroszewski w swoim opracowaniu „Przyczynek do historii Wojskowych Sądów Specjalnych” w ogóle nie podał, że był członkiem SK przy KG ZWZ. Wydaje się to tym bardziej zrozumiałe, że sąd ten wydawał wyroki na członkach ZWZ współpracujących z NKWD, zaś opracowanie to Sieroszewski napisał w 1974 r. Jednak jego udział w orzekaniu tego sądu jest bezsporny. Nadto, jak sam wskazywał, pierwsze lata po wojnie nie sprzyjały utrwalaniu „śladów przeszłości”¹¹⁶.

Do czasu powołania prokuratora akty oskarżenia sporządzał kontrwywiad. Władysław Sieroszewski monitował o jak najszybsze powołanie prokuratora, bowiem zdarzały się przypadki niekompletnych materiałów dowodowych, co powodowało konieczność ich uzupełniania i przedłużenie postępowania. WSS Obszaru miał dwie łączniczki: Marię Dziurzyńską

s. 183–184; L. Kania, *Słownik biograficzny...*, (cz. 2), s. 121–122; A. K. Kunert, *Słownik biograficzny...*, t. 2, s. 154–155; J. Marszałec, *Ochrona porządku i bezpieczeństwa publicznego w Powstaniu Warszawskim*, Warszawa 1999, s. 47, 290; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 229.

¹¹¹ W. Sieroszewski, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości...*, s. 69; L. Gondek, *Polska...*, s. 186; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar...*, s. 73–74.

¹¹² W. Sieroszewski, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości...*, s. 69.; L. Gondek, *Polska...*, s. 186; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar...*, s. 73–74. Jednak Leszek Gondek i Jan Gozdawa-Gołębiowski opierają się jedynie na pozycji wspomnieniowej Władysława Sieroszewskiego „Przyczynek do historii Wojskowych Sądów Specjalnych”.

¹¹³ AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja „Cegielni”, b.d., k. 13.

¹¹⁴ AAN, Armia Krajowa, 203/IX-1, Wyrok na Włodzimierza Kordeckiego, 4 XII 1940 r., k. 20.

¹¹⁵ W. Sieroszewski, „Przyczynek...”, s. 8.

¹¹⁶ *Ibidem*, s. 1.

„Muchę”, „Wandę”¹¹⁷ i „Izabelę” (NN)¹¹⁸. Posiedzenia sądu odbywały się m.in. w jednej z nieczynnych sal Sądu Apelacyjnego przy pl. Krasińskich w Warszawie¹¹⁹. Pierwsze posiedzenie sądu odbyło się w czerwcu 1940 r., zaś ostatnie 20 lipca 1944 r.¹²⁰ Niestety, archiwum tego sądu nie zachowało się, stąd o rozpoznawanych sprawach wiemy jedynie z materiałów wspomnieniowych Władysława Sieroszewskiego. WSS Obszaru Warszawskiego rozpoznawał sprawy karne m.in.: pchor. Tadeusza Towarnickiego „De Vrana” za przywłaszczenie pieniędzy uzyskanych ze sklepu Meinla – zawieszono postępowanie z uwagi na zasługi bojowe „De Vrana”¹²¹; mjr. Stanisława

¹¹⁷ Maria Dziurzyńska „Mucha”, „Wanda”, członek ZWZ od czerwca 1940 r., a w czasie powstania warszawskiego żołnierz Szefostwa Służby Sprawiedliwości Korpusu Warszawskiego AK. Rozkazem nr 35 Komendanta Okręgu Warszawskiego AK gen. A. Chruściela „Montera” z 1 X 1944 r. Maria Dziurzyńska „Mucha” została odznaczona Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami; zob. CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.16, Wniosek Władysława Sieroszewskiego „Sabaly” o odznaczenie Marii Dziurzyńskiej „Muchy” Brązowym Krzyżem Zasługi, 20 IX 1944 r., k. 4; sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I, Rozkaz nr 35 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 1 X 1944 r., k. 68; AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar...*, s. 74; W. Sieroszewski, *Z działalności Wojskowego Sądu Specjalnego Okręgu a następnie Obszaru Warszawskiego ZWZ (1940–1944)*, Warszawa 1964, („Najnowsze Dzieje Polski”, t. VIII), s. 121. Po wojnie Dziurzyńska nosiła nazwisko Lachert; zob. AIPN, 01178/764/D, Protokół przesłuchania Władysława Sieroszewskiego, 21 VII 1950 r., k. 18.

¹¹⁸ „Izabela” (NN), żołnierz AK od listopada 1942 r.; zob. AAN, Armia Krajowa, 203/X-5, Ewidencja Komendy Obszaru Warszawskiego AK, b.d., k. 5; AIPN, 0255/342/10, Wojskowy Sąd Specjalny, b.d., k. 41; J. Gozdawa-Gołębiowski, *Obszar warszawski...*, s. 74; W. Sieroszewski, *Z działalności...*, s. 121.

¹¹⁹ W. Sieroszewski, „Relacja z działalności...”, s. 13.

¹²⁰ *Idem*, *Z działalności...*, s. 126; *idem*, *Wojskowy...*, s. 5; *idem*, „Relacja z działalności...”, s. 5.

¹²¹ Według raportu AK: „Sprawa Meinla. W dniu 23 lutego r.b. o godz. 17-ej przy Pl. Teatralnym 11 nieznanemu sprawcy dokonano napadu na kantor f-my Juliusza Meinla i wg sprawozdania kasjera tejże f-my, i oświadczenia policji zabrano z kasy 104 tysiące złotych. Jak się okazało w toku naszych dochodzeń napadu dokonała banda składająca się z kilkunastu ludzi, która się mianuje organizacją niepodległ[ościową] «Wolność i Lud». W toku dalszych dochodzeń stwierdziliśmy, że akcją tą kierował pp. T. de Vran, który oświadczył, że wynik napadu finansowany był 57 tysięcy 535 zł., z czego na premie wydał 15 tysięcy, zaś na rozpracowanie 6 tys. oraz na cele reprezentacyjne 1500 zł. Jednocześnie w sprawozdaniu wskazuje, że dla ZWZ przekazał 5 tys. zł. Pieniądże na ZWZ miał przekazać Stefan Rawa”; zob. AIPN, 380/3, Sprawozdanie KW za czas od 6 do 14 III 1942 r., b.d., k. 6. Z kolejnego raportu AK wynikało, iż dowódca 7 puł wskazał, że nie miał nic wspólnego z napadem, zaś 5 tys. zł nie otrzymał. Pseudonim „Rawa” był nieznanym w jednostce; zob. AIPN, 380/3, Sprawozdanie KW za czas od 25 IV do 2 V 1942 r. A. Klauzula „Mecenas”, b.d., k. 20. Nadto Tadeusz Towarnicki „De Vran” był żołnierzem 7 ppleg. AK „Garluch”, a nie 7 puł. O perypetiach Towarnickiego wspominał późniejszy dowódca oddziału 993/W Stefan Matuszczyk: „W tym czasie «De Vran» należący do dywersji zorganizował mały oddział partyzancki, z którym od czasu do czasu robił wypadki w teren niszcząc urzędnika

Nakoniecznikoff-Klukowskiego „Kmicica” za przywłaszczenie pieniędzy organizacyjnych – wyrok śmierci zatwierdzony w maju 1944 r., nie został wykonany¹²²; kpt. Franciszka Świtalskiego „Sochy”, komendanta obwodu Sokołów Podlaski, za samowolę i zabójstwo – postępowanie zawieszono¹²³; Stanisława Wojnarowicza za współpracę z Niemcami – wyrok śmierci, po ponownym rozpoznaniu sprawy uniewinniony¹²⁴; Czesławy Sulczyńskiej za wydanie w ręce niemieckie kilku żołnierzy AK – wyrok śmierci, wykonano 13 lutego 1943 r. w Sokołowie Podlaskim; sierż. Policji Polskiej Generalnego Gubernatorstwa (PP) Hagenbardta za wydanie w ręce niemieckie żołnierza AK – wyrok śmierci, wykonano 22 marca 1943 r.¹²⁵; Konstantego Netza, funkcjonariusza PP za osadzenie różnych osób w więzieniu w celu wymuszenia okupu – kara śmierci¹²⁶; Teodora Gorzucha, funkcjonariusza PP za osadzenie różnych osób w więzieniu w celu wymuszenia okupu i współpracę z Gestapo – kara śmierci¹²⁷.

Od wiosny 1944 r. Sieroszewski zajął się organizowaniem Szefostwa Służby Sprawiedliwości Obszaru Warszawskiego AK. Szefostwu temu podlegał również WSS Okręgu Warszawskiego, któremu przewodniczył Witold Majewski „Dominik”. W ramach odtwarzania sił zbrojnych miano utworzyć obsady sądów polowych przy wielkich jednostkach. Do czasu powstania

komunikacyjne i rozbijając mniejsze transporty zaopatrzeniowe. Wszystko byłoby w porządku, gdyby «De Vran» działał z rozkazu – tak jednak nie było. [...] Jego wypadki w teren trwały coś około pół roku. [...] W końcu jednak «wpadł» i został wezwany przed Wojskowy Sąd Specjalny dla wytłumaczenia się ze swojej nielegalnej działalności partyzanckiej. Ze skrucną wysłuchał napomnień i ostrzeżenia, by skończył z samowolą, gdyż w przeciwnym wypadku będą w stosunku do niego wyciągnięte jak najdalej idące konsekwencje, aż do kary śmierci włącznie [...] zmiękł i obiecał solenną poprawę. Wtedy zmienił pseudonim z «De Vran» na «Naprawa», chcąc zrehabilitować się za niedawne grzechy. [...] Zrehabilitował się szybko”; zob. Biblioteka Uniwersytetu Warszawskiego, Gabinet Rękopisów, Akta Roberta Bieleckiego (dalej BUWGR ARB), sygn. 2976, S. Matuszczyk, „Oddział Bojowy Kontrwywiadu Komendy Głównej AK”, b.d., s. 14–15, mps.

¹²² W. Sieroszewski, „Przyczynek...”, s. 65.

¹²³ *Ibidem*, s. 66; L. Gondek, *Polska...*, s. 126.

¹²⁴ W. Sieroszewski, „Przyczynek...”, s. 74.

¹²⁵ *Ibidem*, Aneks nr I, s. 4.

¹²⁶ „Dnia 27 IX na ul. Wspólnej 3a został postrzelony przez Pietrzaka Aleksandra st. sierż. kom. krym. Detz Konstanty. Detz chciał postrzelić Pietrzaka, ten ostatni zaczął się bronić i w czasie bójki padły strzały. Pietrzak uciekł”; zob. AIPN, 380/12, Raport ogólny do 20 X 1943 r., 6 XI 1943 r., k. 15.

¹²⁷ Prawdopodobnie wyrok nie został wykonany. Kontrwywiad AK wskazywał: „Dnia 2 XI 1943 r. o godz. 19 na ul. Wolskiej róg Bema przed domem nr 93 postrzelony został w głowę sierżant pol. krym. Gorzoch Teodor, zam. przy ul. Ludwiki nr 5, pełniący obecnie służbę w Grójcu”; zob. AIPN, 380/12, R. 83, 19 XI 43 r., k. 25. Podobnie wskazywał inny raport AK; zob. AIPN, 380/12, Raport ogólny (październik i listopad), 6 XII 1943 r., k. 28.

warszawskiego udało się utworzyć obsadę personalną dla sądów przy 8 DP, 10 DP i 28 DP AK. Jak wspominał Władysław Sieroszewski, z tych składów skompletowano później obsadę Wojskowych Sądów Specjalnych orzekających w czasie powstania warszawskiego¹²⁸.

Rozkazem komendanta Sił Zbrojnych w Kraju nr 400/BP z 25 lipca 1944 r. został on awansowany do stopnia kapitana w Korpusie Oficerów Sądowych WP ze starszeństwem od 3 maja 1944 r.¹²⁹

Wychodząc do powstania, Sieroszewski otrzymał od córki Barbary karteczkę z modlitwą: „Dzięki Ci za wszystko Wszechmocny Boże, dałeś mi Matkę i Ojca, i wszystko, wszystko. Duchu Święty! Czem mam Ci dziękować? Chyba tą modlitwą”¹³⁰. W chwili wybuchu powstania warszawskiego Sieroszewski został odcięty od podległych sobie służb sprawiedliwości AK i znajdował się w bloku przy skrzyżowaniu na terenie Ochoty. Blok ten stanowił podstawę wyjściową Zgrupowania Armii Krajowej „Stach” (plutonów 434, 435, 436 i 439 wchodzących w skład 2 rejonu Obwodu IV Ochota AK) do ataku na SS-Kaserne zlokalizowanej w Szkole Nauk Politycznych. Po krwawo odpartym szturmie oddziały powstańcze zorganizowały obronę ww. budynków, które później nazwano „Redutą wawelską”. Kpt. Władysław Sieroszewski, jako najstarszy rangą oficer, wszedł w skład dowództwa Zgrupowania, wraz z jego dowódcą ppor. Stanisławem Gołembiewskim „Stachem” i jego zastępcą ppor. Jerzym Modro „Rarańczą”. W czasie walk 9 sierpnia 1944 r. Władysław Sieroszewski został lekko ranny w wyniku ostrzału artyleryjskiego reduty¹³¹. Powstańcy bronili reduty przez 10 dni, mając minimalną ilość broni i amunicji, a następnie, wyczerpawszy środki obrony, podjęli decyzję przejścia kanałami do Śródmieścia. 10 sierpnia 1944 r. Sieroszewski został ranny w ramię. Tego samego dnia, przez przebite przejście z bloku mieszkalnego do kanału biegnącego pod ul. Wawelską, kpt. Sieroszewski wraz z pięcioosobowym patrolem sprawdził możliwość przejścia przez kanał, a potem powrócił do bloku. Następnie tą drogą przeprowadził do Śródmieścia uzbrojoną grupę obrońców „Reduty wawelskiej”

¹²⁸ W. Sieroszewski, *Organizacja wymiaru sprawiedliwości...*, s. 75.

¹²⁹ AAN, Armia Krajowa, 203/X-4, Rozkaz nr 25/pers., 26 VIII 1944 r., k. 35; CAW, WBH, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p.; Oświadczenie gen. Albina Skroczyńskiego „Łaszcz”, 13 VI 1970 r., w zbiorach Małgorzaty Sobockiej; Oświadczenie ppłk. Stanisława Ciecierskiego „Jerzego”, 26 IX 1957 r., w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹³⁰ *Okruchy tamtego świata*, <http://www.newsweek.pl/powstanie-warszawskie/okrucy-tamtego-swiate,19536,1,1.html> (dostęp 27 IX 2017 r.).

¹³¹ J. K. Wroniszewski, *IV Obwód Armii Krajowej Ochota Okręg Warszawa*, Warszawa 1997, s. 251. W ankiecie powojennej Władysław Sieroszewski wskazywał, że został ranny 10 VIII 1944 r.; zob. CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Arkusz ewidencji personalnej, b.d., b.p.

w liczbie 70 chłopców i 14 dziewcząt. Wszyscy wyszli z kanału przy ul. Prokuratorskiej (na Kolonii Staszica), a następnie drogą naziemną poprzez al. Niepodległości i ogródki działkowe doszli do powstańczej barykady przy ul. Polnej¹³².

Rozpoczęcie walk o Warszawę spowodowało również, że szef Służby Sprawiedliwości Komendy Głównej AK płk Konrad Zieliński „Karola” i jego zastępca płk Witold Szulborski „Mora” zostali odcięci od własnych komórek organizacyjnych AK i nie wzięli udziału w powstaniu¹³³. Wobec przedłużających się walk w Warszawie i braku kontaktu z „Karolą” i „Morą” zaszła konieczność powołania struktur sądowych i odtworzenia obsady personalnej Szefostwa Służby Sprawiedliwości. Po wyleczeniu rany, 18 sierpnia 1944 r. Sieroszewski został mianowany przez gen. Antoniego Chruściela „Montera” p.o. szefa Służby Sprawiedliwości przy Komendzie Okręgu Warszawa AK¹³⁴, która pełniła rolę dowództwa powstania warszawskiego. Gen. „Monter” powołał WSS Obwodu Śródmieście-Północ, którego przewodniczącym został „Dominik”. Dla Obwodu Śródmieście-Południe powołano początkowo Komisję Sądzącą, której szefem został Tadeusz Semadeni „Witold”, a następnie przekształcono ją w WSS Obwodu Śródmieście-Południe. Jej szefem został, po śmierci „Witolda” 19 sierpnia 1944 r., kpt. rez. dr praw Józef Kotarba „Uszewski”¹³⁵. Powołano również wojskowe sądy specjalne dla Czerniakowa,

¹³² W. Sieroszewski, „Obrona Reduty Wawelskiej”, b.d., s. 1–13, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej; *idem*, *Odwrót pod ziemią*, „Za i przeciw” 1974, nr 34(909), s. 14; *idem*, *Kanałami z Ochoty do Śródmieścia*, „Biuletyn Wewnętrzny Oddziału ZBoWiD Warszawa-Ochota” 1970, nr 4, s. 4–14; W. Bartoszewski, *Dni walczącej stolicy. Kronika Powstania warszawskiego*, Warszawa 2004, s. 87; A. Borkiewicz, *Powstanie Warszawskie 1944. Zarys działań natury wojskowej*, Warszawa 1957, s. 159; J. Wierzbicki, *Żołnierze „Baszty” na Ochocie*, „Biuletyn Wewnętrzny Oddziału ZBoWiD Warszawa-Ochota” 1969, nr 3, s. 23; J. K. Wroniszewski, *IV Obwód...*, s. 213, 245, 251.

¹³³ AIPN, 1068/89, Protokół przesłuchania podejrzanego Konrada Zielińskiego, 20 XII 1946 r., k. 13–25; W. Sieroszewski, „Organizacja wymiaru sprawiedliwości...”, s. 7; B. Szyprowski, *Archiwum...*, s. 179.

¹³⁴ Władysław Sieroszewski wskazywał, że nastąpiło to 16 VIII 1944 r.; zob. W. Sieroszewski, „Przyczynek...”, s. 99; *idem*, *Służba Sprawiedliwości w powstaniu warszawskim*, „Prawo i Życie” 1956, nr 7, s. 5.

¹³⁵ W. Sieroszewski, *Służba...*, s. 5; *idem*, „Przyczynek...”, s. 99. Por. rez. dr Józef Kotarba „Uszewski” 7 XI 1938 r. został mianowany sędzią Sądu Apelacyjnego w Warszawie i pracował w III Wydziale ww. sądu; został awansowany do stopnia kapitana rozkazem Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju z 22 IX 1944 r.; zob. AAN, Armia Krajowa, X/371, Wniosek Władysława Sieroszewskiego „Sabały” o awans do stopnia kapitana Józefa Kotarby „Uszewskiego”, 20 IX 1944 r., b.p.; CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I, Rozkaz nr 33 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 23 IX 1944 r., k. 42; „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Sprawiedliwości” 1938, nr 12, s. 139; *Kalendarz sądowy na rok 1939...*, s. 228. Nota biograficzna Józefa Kotarby zob. L. Gondek, *Polska karząca...*, s. 179.

Mokotowa, Powiśla, Starego Miasta i Żoliborza¹³⁶. Jednocześnie Sieroszewski zasiadał w składach orzekających WSS AK. Między innymi 1 września 1944 r. dokonał lustracji działania Wojskowego Sądu Specjalnego na Mokotowie i Powiślu¹³⁷. Po latach tak wspominał drogę na Mokotów: „Wyszliśmy ok[olo] północy 30/31 sierpnia włazem na rogu ul. Wilczej i Al. Ujazdowskich. Droga trwała ponad 4 godziny z powodu silnego prądu przeciwnego (woda sięgała miejscami pasa) oraz otwarcia studzienek rewizyjnych w al. Szucha, przez które należało przemykać się z wielką ostrożnością. Kanały były dość wysokie (140–160 cm, a nawet po osiągnięciu pl. Unii ok. 2 m, tzw. kolektor mokotowski). Tylko na ostatnim odcinku trzeba się było przecisnąć przez kanał boczny bardzo niewielkich rozmiarów (90 x 60 cm). Wydostaliśmy się włazem na ul. Wiktorskiej przy parku Dreszera”¹³⁸. „Kilku-godzinna przeprawa kanałami na trasie biegnącej na odcinku paru kilometrów, pod pozycjami niemieckimi, przy otwartych włazach w al. Szucha i na placu Unii Lubelskiej, nie była pozbawiona emocji, mimo, iż prowadzące mnie łączniczki znały znakomicie drogę, którą odbywały co drugi dzień. Trasa ta – niezbyt trudna do przebycia dla małej grupki ludzi – stała się widownią straszliwego dramatu podczas odwrotu naszych oddziałów z Mokotowa do Śródmieścia w końcu września”¹³⁹. W czasie pobytu na Mokotowie uczestniczył w rozprawie sądowej tamtejszego WSS przeciwko m.in. Janowi Malatyńskiemu za wydanie w ręce gestapo w lecie 1943 r. m.in. Ewy Rybickiej, Ludwika Goryńskiego i Kazimierza Goryńskiego, którzy zostali zamordowani. Sądowi przewodniczył sędzia Jerzy Sznuke¹⁴⁰ w asyście dwóch asesorów. Oskarżycielem był Roman Thieme „Roman”¹⁴¹, zaś oskarżonego bronił adw. Grendyszyński. Jan Malatyński nie przyznał się do winy, wska-

¹³⁶ W. Sieroszewski, „Organizacja wymiaru sprawiedliwości...”, s. 8–9; *idem*, „Przyczynę...”, s. 100–101; *idem*, *Służba...*, s. 5. W myśl rozkazu dowódcy AK nr 5 (R 5) z 9 IV 1942 r. o odtwarzaniu sił zbrojnych Wojskowe Sądy Specjalne miały zostać zastąpione przez Sądy Wojenne (Polowe) przy dywizjach i brygadach. Jednakże, jak wskazywał Sieroszewski, początkowo nie było to możliwe, bowiem Niemcy nie uznawali powstańców za stronę wojującą według reguł prawa wojennego. Natomiast po przyznaniu takich praw było już za późno na organizowanie sądów polowych w czasie powstania; zob. W. Sieroszewski, „Organizacja wymiaru sprawiedliwości...”, s. 8–9; *idem*, „Relacja z lustracji Wojskowego Sądu Specjalnego Obwodu Mokotów”, Warszawa 1972, s. 1, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹³⁷ W. Sieroszewski, *Służba...*, s. 5; *idem*, „Relacja z lustracji...”, s. 1; *idem*, *Prowokator*, „Za i przeciw” 1972, nr 47.

¹³⁸ *Idem*, „Relacja z lustracji...”, s. 1.

¹³⁹ *Idem*, „Organizacja wymiaru sprawiedliwości...”, s. 8–9; *idem*, *Służba...*, s. 5.

¹⁴⁰ Jerzy Sznuke był przewodniczącym WSS Obwodu Mokotów; zob. W. Rosłonec, *Wymiar sprawiedliwości...*, s. 37; W. Sieroszewski, *Prowokator...*; *idem*, „Relacja z lustracji...”, s. 2.

¹⁴¹ Roman Thieme „Roman” był prokuratorem WSS Obwodu Mokotów; zob. W. Rosłonec, *Wymiar sprawiedliwości...*, s. 37.

zując, że nie zadenuncjował nikogo gestapo. Po wybuchu powstania wstąpił na ochotnika do najbliższego oddziału AK, gdzie rozpoznał go brat Ewy Rybickiej i zawiadomił żandarmerię, która go aresztowała. Oskarżony został zbadany przez lekarza neurologa z uwagi na fakt, że przed wybuchem wojny leczył się psychiatrycznie. Lekarz orzekł, że jest poczytalny i może odpowiadać za swoje czyny. „Twarde są prawa wojny. Zdrada i denuncjacja wymagają nieubłaganej represji. Sąd uznał oskarżonego winnym [...] i skazał na śmierć przez rozstrzelanie. Prośbę [oskarżonego] o łaskę [...] zaniósłem kanałami do Śródmieścia i przekazałem gen. Bór-Komorowskiemu. [...] Gen. «Bór» z prawa łaski nie skorzystał i wyrok, jak mi doniesiono, został wykonany”¹⁴². W rozkazy wskazuje, że Jan Malatyński został 2 września 1944 r.¹⁴³ skazany za to, że od 1940 r. do 1944 r. współpracował z gestapo i zadenuncjował cztery osoby pracujące niepodległościowo¹⁴⁴.

Sieroszewski Mokotów opuścił wieczorem 1 września 1944 r., przynosząc żywność w postaci pomidorów i ziemniaków, które rozdał swoim najbliższym współpracownikom¹⁴⁵.

20 września 1944 r. dowódca AK gen. Tadeusz Komorowski „Bór” wydał rozkaz nr 1, którym nakazał oddziały powstańcze przeorganizować w regularne oddziały Wojska Polskiego, które miały tworzyć Warszawski Korpus Armii Krajowej. Dowództwo Korpusu powierzono gen. Antoniemu Chruścielowi „Monterowi”, zaś jego zastępcą został płk dypl. Karol Ziemiński „Wachnowski”. W jego skład weszły 8 DP AK im. Romualda Traugutta (oddziały z Żoliborza i Puszczy Kampinoskiej), 10 DP AK im. Macieja Rataja (oddziały mokotowskie) i 28 DP AK im. Stefana Okrzei (oddziały ze Śródmieścia). Pkt 5 ww. rozkazu nakazywał pozostawienie sztabu i służb w dotychczasowym składzie¹⁴⁶. W jego następstwie komendant Warszawskiego Okręgu AK gen. „Monter” rozkazem organizacyjnym nr 32 z 21 września 1944 r. nakazał ww. reorganizację¹⁴⁷. Od 20 września 1944 r. Sieroszewski pełnił funkcję szefa Służby Sprawiedliwości przy Warszawskim Korpusie

¹⁴² W. Sieroszewski, *Prowokator...* W innym opracowaniu wskazał, że prośby o łaskę nie uwzględnił płk Józef Rokicki „Karol”; zob. *idem*, „Relacja z lustracji...”, s. 2. Wydaje się, że w rzeczywistości prośbę tę rozpoznawał „Karol” jako zwierzchnik sądowy WSS Mokotów.

¹⁴³ Nie wiadomo, czy 2 IX 1944 r. był datą zatwierdzenia wyroku przez płk. „Karola”, czy też datą wydania orzeczenia przez sąd. Jeśli przyjąć, że tego dnia sąd wydał wyrok, Władysław Sieroszewski musiał opuścić Mokotów nie 1, lecz 2 IX 1944 r.

¹⁴⁴ CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I, Rozkaz nr 26 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 7 IX 1944 r., k. 26.

¹⁴⁵ W. Sieroszewski, „Relacja z lustracji...”, s. 3.

¹⁴⁶ *Armia Krajowa 1939–1945. Wybór źródeł*, oprac. nauk. A. Chmielarz, G. Jasiński, A.K. Kunert, Warszawa 2013, s. 176–177.

¹⁴⁷ Fotokopia rozkazu i jego maszynopis zob. J. Margules, *Przyczółki warszawskie*, Warszawa 1962, s. 360–363.

AK¹⁴⁸. W skład Szefostwa wchodził Witold Majewski „Dominik”, łączniczka Anna Danuta Kruk-Strzelecka „Koza”¹⁴⁹ i sekretarka Maria Sankowska „Igllica”. Początkowo siedziba mieściła się w gmachu PKO na rogu ul. Jasnej i Świętokrzyskiej, zaś od 1 września 1944 r. w kinie „Palladium” przy ul. Złotej 6 i ul. Marszałkowskiej 81a. Sądy działały w oparciu o przepisy statutu WSS z listopada 1941 r. z pewnymi wyjątkami, np. rozprawy, za wyjątkiem spraw dotyczących tajemnicy wojskowej, były jawne¹⁵⁰.

Na rozkaz gen. „Montera” kpt. „Sabała” brał udział, wraz z ppłk. dypl. Pawłem Zagórowskim „Góra”¹⁵¹, w rokowaniach AK z armią węgierską toczących się na Mokotowie. Nie doprowadziły one do uzyskania pozytywnych rezultatów, bowiem przedstawiciel wojsk węgierskich oferował pomoc, jednak domagał się, aby w razie wkroczenia wojsk sowieckich nie zostali wzięci do niewoli, lecz odesłani z bronią na Węgry. Takiej gwarancji przedstawiciele AK dać mu nie mogli¹⁵².

Z chwilą upadku powstania WSS zwolniły wszystkich aresztantów, zaś akta spraw zakopano¹⁵³. Po kapitulacji powstania Władysław Sieroszewski został wywieziony do obozu jenieckiego Stalag XI B Fallingbostel, gdzie otrzymał numer jeniecki 0191¹⁵⁴. Przebywał tam od 11 października

¹⁴⁸ CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.16, Wniosek Sieroszewskiego „Sabały” o odznaczenia Krzyżem Zasługi, 1 X 1944 r., b.p.; *Władysław Sieroszewski*, <http://zapisyterroru.pl/dlibra/publication/1450/edition/1433/content?navq=aHR0cDovL3phcGlzeXRlcnJvcnUucGwwZGxpYnJhL2xhdGVzdD9hY3Rpb249U2ltcGxlU2VhcmNoQWN0aW9uJnR5cGU9LTlYmcD0w&navref=MTQ1MDsxNDMzIDE0NDg7MTQzMSAxNDUxOzE0MzQ> (dostęp 27 IX 2019 r.).

¹⁴⁹ AAN, Armia Krajowa, X/371, Wniosek W. Majewskiego „Dominika” o odznaczenie Anny Kruk-Strzeleckiej „Kozy” Krzyżem Walecznych, 7 IX 1944 r., b.p.

¹⁵⁰ W. Sieroszewski, „Przyczynę...”, s. 99, 101; *idem*, *Służba...*, s. 5. Rozkazem nr 35 komendanta Okręgu Warszawskiego AK gen. Chruściela „Montera” z 1 X 1944 r. Maria Sankowska „Igllica” została odznaczona Brązowym Krzyżem Zasługi z Mieczami; zob. CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.16, Wniosek Sieroszewskiego „Sabały” o odznaczenie Sankowskiej „Igllicy” Brązowym Krzyżem Zasługi, 20 IX 1944 r., k. 4; sygn. IX.3.42.8, Rozkazy Komendy Okręgu Warszawskiego. Część I, Rozkaz nr 35 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 1 X 1944 r., k. 68. W innym miejscu Sieroszewski wskazywał, że siedzibę Służby Sprawiedliwości przeniesiono do kina „Palladium” po zbombardowaniu budynku PKO 6 IX 1944 r.; zob. W. Sieroszewski, „Przyczynę...”, s. 101.

¹⁵¹ Ppłk dypl. Paweł Zagórowski „Góra” był od 18 VIII 1944 r. do 26 IX 1944 r. szefem Sztabu Komendy Obwodu Mokotów AK i szefem Sztabu 10 DP AK; zob. *Warszawskie Termopile 1944. Powstanie na Mokotowie. Relacje dowódców*, red. J. Kłoczkowski, Warszawa 2009, s. 202; A. Borkiewicz, *Powstanie Warszawskie...*, s. 428.

¹⁵² ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Życiorys W[ładysława] Sieroszewskiego, b.d.; Ankieta Sieroszewskiego, b.d., b.p.; W. Sieroszewski, „Relacja z lustracji...”, s. 2.

¹⁵³ W. Sieroszewski, *Służba...*, s. 5.

¹⁵⁴ List Władysława Sieroszewskiego ze Stammlager XI-B Falingbostel do Barbary Sieroszewskiej, b.d., w zbiorach Małgorzaty Sobockiej; Odpis legitymacji byłego jeńca wojennego

1944 r. do 20 stycznia 1945 r. Od 23 do 27 stycznia 1945 r. był w obozie koncentracyjnym Bergen-Belsen, zaś od 28 stycznia 1945 r. do 28 marca 1945 r. w obozie Grossborn. Następnie pieszo został wraz z innymi jeńcami przetransportowany do Stalagu X B Sandbostel, gdzie przebywał od 29 marca do 11 kwietnia 1945 r.¹⁵⁵ 12 kwietnia 1945 r., w czasie ewakuacji obozu Sandbostel, uciekł podczas postoju jeńców w miejscowości Kutenholz wraz ze Stanisławem Łebkowskim, por. rez. Witoldem Majewskim, por. Stanisławem Łapińskim i Tomaszewskim. Po ucieczce, 13 kwietnia 1945 r., uciekinierzy podzielili się na dwie grupy. Pierwszą tworzyli Stanisław Łapiński i Tomaszewski, zaś drugą Majewski, Łebkowski i Sieroszewski. Odtąd obie grupy oddzielnie kontynuowały ucieczkę. W trakcie wędrówki grupy Sieroszewskiego zgubił się por. Majewski, który samotnie dotarł do wojsk angielskich. 28 kwietnia 1945 r. Sieroszewski i Łebkowski spotkali patrol wojsk angielskich. Następnie przebywał w brytyjskiej strefie okupacyjnej Niemiec¹⁵⁶. Do kraju powrócił w sierpniu 1945 r.¹⁵⁷ W charakterystyce sporządzonej przez Komisję Rehabilitacyjną Departamentu Personalnego WP wskazano, że Władysław Sieroszewski jest: „Niepewny. Nie chce dokładnie sprecyzować swojego stanowiska politycznego. Do Armii nie nadaje się”¹⁵⁸.

Po powrocie do kraju Sieroszewski zamierzał kontynuować praktykę adwokacką. 5 października 1945 r. Tymczasowy Zarząd Izby Adwokackiej w Warszawie dopuścił go do wykonywania zawodu adwokata w Warszawie. Od lutego 1946 r. prowadził własną kancelarię adwokacką w Warszawie. W 1947 r. pełnił funkcję zastępcy rzecznika dyscyplinarnego Rady Adwokackiej w Warszawie¹⁵⁹. W związku z wykonywaniem przez niego zawodu adwokata w czasie okupacji oraz tymczasowym dopuszczeniem go do wykonywania ww. zawodu w 1945 r., na podstawie art. 5 dekretu z 24 maja 1945 r. o tymczasowych przepisach uzupełniających prawo o ustroju adwokatury, został poddany weryfikacji przez Ko-

kpt. Władysława Sieroszewskiego nr 44609, 21 VI 1945 r., w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹⁵⁵ *Ibidem*; CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Życiorys, b.d., b.p. Jak wynikało z otrzymanego zaświadczenia, Sieroszewski w obozach przebywał od października 1944 r. do 10 IV 1945 r.; zob. Zaświadczenie nr 609509 ZBoWiD w Warszawie, 8 VIII 1980 r., w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹⁵⁶ W. Sieroszewski, „Na pięć minut...”, b.d., s. 2, 8–48, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej; W. Szyszkowski, *Władysław...*, s. 14.

¹⁵⁷ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Życiorys, b.d., b.p.; Ankieta Sieroszewskiego, b.d., b.p.; W. Sieroszewski, „Notatka biograficzna”, b.d., s. 2, mps w zbiorach Małgorzaty Sobockiej.

¹⁵⁸ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Charakterystyka Komisji Rehabilitacyjnej Departamentu Personalnego WP, b.d., b.p.

¹⁵⁹ *Sprawozdanie Rady Adwokackiej w Warszawie za rok 1947*, Warszawa 1948, s. 42.

misję Weryfikacyjną Izby Adwokackiej w Warszawie. Komisja powyższa, po rozpoznaniu 18 czerwca 1947 r. sprawy adw. Władysława Sieroszewskiego, uznała go za godnego należenia do stanu adwokackiego. Postanowieniem Okręgowej Rady Adwokackiej w Warszawie z 26 czerwca 1947 r. Sieroszewski został skreślony z listy osób dopuszczonych tymczasowo do wykonywania zawodu i wpisany na listę adwokatów¹⁶⁰. Od lutego 1946 r. do lutego 1950 r. pracował jako radca w Biurze Prawnym Zarządu Miejskiego w Warszawie, skąd na własną prośbę przeniósł się, jako pracownik naukowy, do Działu Zagadnień Prawnych Instytutu Urbanistyki i Architektury¹⁶¹. Równocześnie od jesieni 1947 r. do kwietnia 1952 r. pracował jako radca prawny w Biurze Odbudowy Stolicy¹⁶², a następnie od 1951 r. w Biurze Urbanistycznym Warszawy¹⁶³.

W latach powojennych nie ominęły Władysława Sieroszewskiego działania represyjne w związku z następującą w tym czasie komuniacją kraju. Orzeczeniem Wojewódzkiej Komisji Weryfikacyjnej dla Wojewódzkiej Izby Adwokackiej w Warszawie nr 784 z 21 listopada 1951 r. został skreślony z listy adwokatów. W uzasadnieniu powyższej decyzji wskazano, że powodem wydania orzeczenia był fakt, że od 1927 r. do 1939 r. zajmował wysokie stanowisko w „aparacie ucisku Polski sanacyjnej” jako prokurator sądu okręgowego, apelacyjnego i Sądu Najwyższego oraz fakt, że od początku okupacji zajmował stanowisko szefa Specjalnego Sądu Wojskowego AK¹⁶⁴. Po zaskarżeniu ww. decyzji, orzeczeniem Wyższej Komisji Weryfikacyjnej z 28 kwietnia 1953 r. sygn. WO/347/52, uchylono powyższe postanowienie Wojewódzkiej Komisji Weryfikacyjnej w Warszawie, utrzymując w mocy wpis Sieroszewskiego na listę adwokatów. Od 29 kwietnia 1954 r. do 15 grudnia 1966 r. adw. Władysław Sieroszewski wchodził w skład Zespołu Adwokackiego nr 24 w Warszawie. Na posiedzeniu plenarnym Naczelnej Rady Adwokackiej 6 stycznia 1957 r. został wybrany na członka Wyższej Komisji Dyscyplinarnej, a do 1959 r. wchodził w skład Wojewódzkiej

¹⁶⁰ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Postanowienie Komisji Weryfikacyjnej Izby Adwokackiej w Warszawie, 18 VI 1947 r., b.p.

¹⁶¹ W. Sieroszewski, „Notatka biograficzna...”, s. 2.

¹⁶² Biuro Odbudowy Stolicy powstało 14 II 1945 r. na podstawie dekretu Krajowej Rady Narodowej o odbudowie m. st. Warszawy; zob. (Dz.U. RP 1947, nr 52, poz. 268). Zostało zlikwidowane 26 IX 1950 r. na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z 6 IX 1950 r. w sprawie zniesienia Biura Odbudowy Stolicy; zob. (Dz.U. RP 1950, nr 42, poz. 375).

¹⁶³ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Życiorys, b.d., b.p.

¹⁶⁴ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Orzeczenie nr 784 Wojewódzkiej Komisji Weryfikacyjnej przy Wojewódzkiej Izbie Adwokackiej, 21 XI 1951 r., b.p.

Komisji Dyscyplinarnej w Warszawie¹⁶⁵. 19 kwietnia 1959 r. na Walnym Zgromadzeniu Izby Adwokackiej w Warszawie został wraz z adw. Witoldem Szulborskim wybrany jako delegat na Walny Zjazd Adwokatury¹⁶⁶. W swojej praktyce zajmował się m.in. sprawami o rehabilitację żołnierzy AK uwięzionych w czasach stalinowskich¹⁶⁷. 10 grudnia 1966 r. złożył wniosek o wystąpienie z adwokatury z powodu niewykonywania zawodu adwokata¹⁶⁸. 15 grudnia 1966 r. został skreślony z listy adwokatów Izby Adwokackiej w Warszawie. W latach 1950–1980 pracował jako radca prawny w Zarządzie Muzeów i Ochrony Zabytków Ministerstwa Kultury i Sztuki. Równocześnie w latach 1950–1970 pracował w Instytucie Urbanistyki i Architektury, a od 1950 r. był również konsultantem Ministerstwa Kultury i Sztuki. Należał też do Towarzystwa Urbanistów Polskich, gdzie był przewodniczącym Sądu Koleżeńskiego (1973–1976, 1979–1983)¹⁶⁹.

W ramach rozpracowania operacyjnego „Prawnicy” prowadzonego przez Wydział III Departamentu III Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie sprawdzano zachowanie Władysława Sieroszewskiego. W wywiadzie z 18 sierpnia 1950 r. wskazywano: „Jego obecne zachowanie nie wzbudza wśród mieszkańców domu żadnych podejrzeń. Środowisko, w jakim się obraca (zamieszkuje), stanowi w większości element rekrutujący się z inteligencji pracującej, z którymi to ludźmi bliższych stosunków sąsiedzkich nie nawiązuje, ograniczając się jedynie do wzajemnych pozdrowień. Do lokalu wyżej wymienionego uczęszcza dużo osób, którzy uważani są wśród mieszkańców za interesantów, m.in. odwiedzany jest przez sędziego Danielewicza”¹⁷⁰. Kontakty Danielewicza i Sieroszewskiego miał rozpracować agent o pseudonimie „Technik”, który znał Sieroszewskiego z okresu przedwojennego i konspiracji, zaś po wojnie nadal utrzymywał z nim kontakty¹⁷¹. Na temat Władysława Sieroszewskiego był przesłuchiwany również

¹⁶⁵ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Zestawienie, b.d., b.p.; *Posiedzenie Plenarne Naczelnej Rady Adwokackiej*, „Palestra” 1957, nr 1, s. 92.

¹⁶⁶ *Kronika z życia Izby Adwokackiej*, „Palestra” 1959, nr 3–6, s. 135.

¹⁶⁷ W. Sieroszewski, *Prowokator*, „Za i przeciw” 1972, nr 48.

¹⁶⁸ ORA, sygn. 1/1763, Teczka osobowa adw. Władysława Sieroszewskiego, Wniosek Sieroszewskiego, 10 XII 1966 r., b.p.

¹⁶⁹ AIPN, 2911/1, Władysław Sieroszewski, Kartoteka Wydziału C MSW w Warszawie; *Towarzystwo Urbanistów Polskich*, http://www.tup.org.pl/index.php?option=com_alphacontent§ion=12&ordering=10&limitstart=0&limit=10&Itemid=90&lang=en (dostęp 22 IX 2017 r.); *Sieroszewski Władysław Józef [w:] Kto jest kim w Polsce. Informator biograficzny*, red. L. Becela, Warszawa 1984, s. 865.

¹⁷⁰ AIPN, 01178/764/D, Wywiad w sprawie Sieroszewskiego, 18 VIII 1950 r., k. 20.

¹⁷¹ AIPN, 01178/764/D, Raport o wytypowaniu kandydata na werbunek, 17 VIII 1953 r., k. 39–40.

Konrad Zieliński, który stwierdził, że znał go przed wojną, lecz działalność okupacyjną Sieroszewskiego nie była mu znana¹⁷².

W związku z kontaktami zagranicznymi Władysław Sieroszewski został 13 maja 1955 r. zarejestrowany przez Wydział IV Urzędu ds. Bezpieczeństwa Publicznego m. st. Warszawy do sprawy agenturalnego rozpracowania z tytułu „szpiegostwa angielskiego”. 19 listopada 1955 r. powyższą sprawę zmieniono na sprawdzenie agenturalne, zaś 20 sierpnia 1956 r. zakończono. W 1970 r. Sieroszewski przebywał we Francji jako ekspert UNESCO, zaś w 1971 r. wyjechał do Anglii, gdzie utrzymywał kontakty towarzyskie z przewodniczącym Rady Centralnej PPS Arturem Szewczykiem i przewodniczącym Centralnego Komitetu PPS Adamem Ciołkoszem. Z uwagi na to, że środowisko byłych działaczy WRN w Polsce chciało jego wyjazd wykorzystać do nawiązania kontaktów z członkami PPS, Władysław Sieroszewski w latach 1968–1971 pozostawał w operacyjnym rozpracowaniu Wydziału II Departamentu III Ministerstwa Spraw Wewnętrznych¹⁷³.

16 marca 1933 r. Władysław Sieroszewski został odznaczony medalem Niepodległości¹⁷⁴. Za działalność w powstaniu warszawskim został odznaczony Krzyżem Walecznych (1 października 1944 r.)¹⁷⁵ i Złotym Krzyżem Zasługi z Mieczami (27 września 1944 r.)¹⁷⁶. Nadto został odznaczony Krzyżem Kawalerskim i Oficerskim Orderu Odrodzenia Polski oraz Krzyżem Armii Krajowej¹⁷⁷. W 1982 r. odznaczono go Krzyżem Zasługi dla ZHP¹⁷⁸. 28 listopada 1982 r., za szczególne zasługi w dziedzinie opieki nad zabytkami, otrzymał godność członka honorowego Towarzystwa Opieki nad Zabytkami.

¹⁷² AIPN, 01178/765/D, Protokół przesłuchania Konrada Zielińskiego, 26 VIII 1953 r., k. 15.

¹⁷³ AIPN, 2911/1, Władysław Sieroszewski. Kartoteka Wydziału C MSW w Warszawie.

¹⁷⁴ CAW, AP 5839, Sieroszewski Władysław, Ankieta Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, b.d., b.p.; Pismo Komitetu Krzyża i Medalu Niepodległości, 16 III 1933 r., b.p.; Władysław Sieroszewski MN, 16 III 1933 r., b.p.; Zarządzenie prezydenta RP z 16 III 1933 r. (M.P. 1933, nr 63, poz. 84), s. 51.

¹⁷⁵ Gen. Antoni Chruściel „Monter” nadał Sieroszewskiemu Krzyż Walecznych za walki przy ul. Wawelskiej; zob. CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.16, Wniosek gen. Chruściela „Montera” o odznaczenie Sieroszewskiego „Sabały” Krzyżem Walecznych, 1 X 1944 r., k. 4; sygn. IX.3.42.8, Rozkaz nr 35 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 1 X 1944 r., k. 62.

¹⁷⁶ Podstawą nadania odznaczenia był rozkaz nr 456/BP Komendanta Sił Zbrojnych w Kraju z 27 IX 1944 r.; zob. CAW, WBBH, sygn. IX.3.42.8, Rozkaz nr 34 gen. Antoniego Chruściela „Montera”, 28 IX 1944 r., k. 49; sygn. IX.3.42.16, Wniosek gen. Chruściela „Montera” o odznaczenie Sieroszewskiego „Sabały” Złotym Krzyżem Zasługi, 20 IX 1944 r., k. 4.

¹⁷⁷ W. Sieroszewski, „Notatka biograficzna”, s. 2; *Sieroszewski Władysław Józef* [w:] *Kto jest kim...*, s. 865. Autorowi, w oparciu o dostępne publikatory, nie udało się zweryfikować dat nadania ww. orderów, bowiem informacje o ich nadaniu nie zostały umieszczone w „Monitorze Polskim”.

¹⁷⁸ S. Puchała, *Poczet...*, s. 494.

kami. Był autorem wspomnień, znajdujących się w posiadaniu rodziny, oraz licznych publikacji, m.in. z zakresu ochrony dóbr kultury¹⁷⁹, sądownictwa¹⁸⁰ oraz działalności Wojskowych Sądów Specjalnych AK¹⁸¹. Zmarł 6 sierpnia 1996 r. w Warszawie. 13 sierpnia 1996 r. został pochowany na cmentarzu Powązkowskim w Warszawie – kwatera 19, rząd 1, grób 14/15¹⁸².

STRESZCZENIE

Bartłomiej Szyprowski, Kapitan Władysław Józef Sieroszewski „Paweł”, „Sabała” (30 grudnia 1900 r. – 13 sierpnia 1996 r.)

Prezentowany artykuł przedstawia sylwetkę Władysława Sieroszewskiego. Był przedwojennym prokuratorem, a także działaczem harcerskim i oficerem rezerwy. W czasie okupacji wykonywał zawód adwokata. Jednocześnie był żołnierzem ZWZ-AK. Jako członek Sądu Kapturowego, a następnie Wojskowego Sądu Specjalnego Obszaru Warszawskiego AK współtworzył wojskowy wymiar sprawiedliwości w ramach Polskiego Państwa Podziemnego. Walczył również w powstaniu warszawskim, a po jego upadku był jeńcem wojennym. Po II wojnie światowej wykonywał zawód adwokata w Warszawie, a nadto był radcą prawnym oraz autorem wielu publikacji z zakresu wymiaru sprawiedliwości oraz ochrony zabytków.

Słowa kluczowe: Władysław Sieroszewski, Związek Harcerstwa Polskiego, sądownictwo, Armia Krajowa, sąd kapturowy, Wojskowy Sąd Specjalny

¹⁷⁹ W tym zakresie opublikował m.in.: W. Sieroszewski, *Zbiór przepisów dotyczących ochrony i konserwacji zabytków*, Warszawa 1960; *idem*, *Odpowiedzialność karna na podstawie przepisów ustawy o ochronie dóbr kultury i o muzeach*, „Palestra” 1962, nr 3–4; *idem*, *Ochrona prawna dóbr kultury w Polsce*, Warszawa 1973; *idem*, *Ochrona dóbr kultury w ustawodawstwie UNESCO*, Warszawa 1978 („Biblioteka Muzealnictwa i Ochrony Zabytków”, seria B, t. LIV); S. Łazarowicz, W. Sieroszewski, *Przepisy prawne dotyczące ochrony dóbr kultury oraz muzeów*, Warszawa 1970; *Przepisy prawne dotyczące planowania przestrzennego. Stan prawny na 1 VII 1977 r.*, t. 1–2, red. W. Sieroszewski, Warszawa 1978.

¹⁸⁰ K. Bienkowski, W. Sieroszewski, *Wzory pism procesowych w sprawach karnych*, Warszawa 1961; W. Sieroszewski, *Ze wspomnień prokuratora. Adwokat przed sądem*, „Przekrój” 1969, nr 1267; *idem*, *Ze wspomnień prokuratora. Crime passionel*, „Przekrój” 1969, nr 1287; *idem*, *Ze wspomnień prokuratora. Sprawa drożdżowa*, „Przekrój” 1968, nr 1229; *idem*, *Ze wspomnień prokuratora. Zabójstwo sobowótora*, „Przekrój” 1968, nr 1235.

¹⁸¹ Oprócz cytowanych powyżej można wymienić: W. Sieroszewski, *Prowokator...*; *idem*, *Odwrot pod ziemią*, „Za i przeciw” 1974, nr 35(910); *idem*, *Odwrot pod ziemią*, „Za i przeciw” 1974, nr 35(910); *idem*, *Polski i hitlerowski wymiar sprawiedliwości*, „Za i przeciw” 1972, nr 40(810); *idem*, *Kanałami z Ochoty do Śródmieścia*, „Biuletyn Wewnętrzny Zarządu ZBoWiD Ochota” 1970, nr 2(14).

¹⁸² Informacja uzyskana w Zarządzie cmentarza Powązkowskiego w Warszawie, 21 VIII 2013 r.

SUMMARY

**Bartłomiej Szyrowski, Captain Władysław Józef Sieroszewski
„Paweł”, „Sabała” (30th December 1900 – 13th August 1996)**

The article sketches a portrait of Władysław Sieroszewski. Before the war he was a prosecutor as well as a scout activist and a reserve officer. During the occupation he worked as an attorney. At the same time he was a soldier of the Union of Armed Struggle-Home Army. As a member of the Kangaroo Court and then of the Home Army Special Military Court of the Warsaw Area, he contributed to the military judiciary of the Polish Underground State. He also fought in the Warsaw Uprising and became a prisoner of war after its fall. After the World War II he worked as an attorney in Warsaw and was a legal advisor as well as the author of many publications concerning the judiciary and monument preservation.

Keywords: Władysław Sieroszewski, The Polish Scouting and Guiding Association, judiciary, Home Army, kangaroo court, Special Military Court

РЕЗЮМЕ

**Шипровски Бартомеј, Капитан Владислав Юзеф Серошевски
„Павел”, „Сабала” (30 декабря 1900 – 13 августа 1996 года)**

Статья посвящена личности Владислава Серошевского. До войны он был прокурором, а также деятелем харцерского (скаутовского) движения и офицером запаса. Во время оккупации работал адвокатом и одновременно – солдатом Союза вооруженной борьбы Армии Крайовой. В качестве члена каптурового суда, а затем военного специального суда варшавского района АК осуществлял военную юрисдикцию в рамках Польского подпольного государства. Он также сражался в Варшавском восстании, а после его окончания был военнопленным. После Второй Мировой войны работал адвокатом в Варшаве, а кроме того, был юридическим советником и автором ряда публикаций о правосудии и охране значимых объектов.

Ключевые слова: Владислав Серошевски, Союз польских харцеров, судебная власть, Армия Крайова, Каптуровый суд, Военный специальный суд